

Jugoslovenska kriza i novi svetski poredak

Koreni i geopolitička dimenzija jugoslovenske krize

Prof. dr ŽIVOJIN RAKOČEVIĆ

Članak je rezultat višegodišnjih autorovih ispitivanja jugoslovenskog društva i jugoslovenske krize. U njemu je naznačena, ako ne i sadržana, teorijsko-metodološka osnovica za mogući i neophodan dijalog o presudnim pitanjima civilizacijskog i humanog raspleta jugoslovenske krize.

Aktuelna jugoslovenska kriza, po izvesnim svojim korenitim elementima, skrivenim mehanizmima, motivima, veoma značajnoj geopolitičkoj dimenziji, civilizacijskim i anticivilizacijskim potencijalima, po velikim ljudskim stradanjima i žrtvama i materijalnim štetama, a i po izvesnoj dijabolskoj paraleli i povezanosti s krizom Sovjetskog Saveza, jedinstvena je i neponovljiva kriza u „planetarnom hodu čovečanstva“.

U samim „pregnantnim tačkama“ i geopolitičkim odrednicama Jugoslavije kao države i specifičnog geopolitičkog prostora sadržani su korenuti elementi, motivi i prototipovi mehanizma te krize, koja traje tri puta duže od velikog rata u kojem je Jugoslavija bila nestala i u kojem je vaskrsela.

Moguća pogibelj Jugoslavije imaće veoma teške posledice po njene narode i građane, ali će zakonito kao bumerang pogoditi mnoge zapadne zemlje, a možda i Zapad u celosti, koji nipošto, ni u jednom kritičnom trenutku, nije bio izvan polazišta, geopolitičke i istorijske dimenzije jugoslovenske krize.

Uvod

„ Izvesni lideri i „virtuozi mira“ na Zapadu vide Jugoslaviju kao *plutajuću minu*; ne više kao barutanu koja samo što nije eksplodirala. Metaforički obrt nije slučajan. Veoma dugo trajanje ili protežnost jugoslovenske krize i novonastale krajnje opasne zamke i stranputice tzv. planetarnog detanta uslovile su i tu, naoko, neobičnu promenu u upotrebi, odnosno propagandno-političkom vladanju najvažnijim metaforama, parabolama i analogijama svetskog političkog rečnika.

Sadašnja jugoslovenska kriza, po mnogo čemu sudeći, ima veoma zamršen društveni kauzalitet, nebrojeno skrivenih i vidljivih dimenzija ili „aspekata“, svoje „paklene mehanizme“ i movense, opštepoznate, ali i sasvim nove fenomene i pojave, različite i, čak, dijametralno suprotne motive i ciljeve.

Takozvana geopolitička dimenzija te gotovo totalne krize jugoslovenskog društva i Jugoslavije kao oblika državnog uređenja jeste *primordijalna* dimenzija. Ona je prožimala ili, pak, presecala „pregnantne tačke“ zajedničke države Južnih Slovena pre sedam-osam decenija, suštinski i dramatski „odlučivala“ o njenom razvitku i opstanku između dva svetska rata, uništila je na početku drugog svetskog rata i pružila „božansku priliku“ da se obnovi u znatno širim državnim, carinskim i drugim granicama. Sada joj preti novom pogibelji, ili „samo otplutavanjem“ u neku od zapadnih geopolitičkih orbita, odnosno interesnih sfera.

Metafizika jugoslovenske geopolitičke „arhitekture“ izražavala se, i izražava, u modulima, načinima i oblicima državne političke vlasti, u tzv. odnosima snaga između „njih“ nacija i poznijih federalnih jedinki, u njenim odnosima s velikim i srednjim silama, Ligom narodâ i Organizacijom ujedinjenih nacija, međunarodnim finansijskim ustanovama i regionalnim supranacionalnim grupacijama država itd. Kričička istorija planetarnog hoda i koda „sveta nacijsâ“ i nauka o geopolitici i tzv. svetskim poslovima jesu jedini pouzdani vodiči i instrumenti ukoliko se odvažimo da krenemo na neizvestan put dosezanja onih „pregnantnih tačaka“ evropskih i svetskih procesa iz kojih su ponikle prva i druga Jugoslavija.

U Jugoslaviji se, rečeno platonski, sada događaju sve moguće promene i na sve načine. Deluju um, razum, razboritost, istinsko mnjenje, ali i iskrivljena i lažna svest, tzv. javno mnjenje, opskurno (rđavo metafizičko) „traganje“ za tzv. apsolutnim idejama i „formulama“ samoopredeljenja nacija, nacionalnih država, „apsolutnih“ oblika tržišne ekonomije i kapitala, a uz sve to i paroksizmi i đavolska ubrzanja jugoslovenske krize u vidu nacionalističke, odnosno šovinističke propagande, tzv. medijskih i psiholoških ratova, oružanih međunacionalnih, odnosno međurepubličkih sukoba, pragmatizam i svojevrsni voluntarizam tzv. autorske savezne vlade, i slično.

Udela u *umu* ima „*tek nekolicina od ljudskog roda*“, veli Platon u *Timaju*. A jedino *umu* su dokučivi oblici i zakoni kosmosa, „kretanje u sebi i po sebi“ ljudske zajednice, nekog „monarhističkog ili demokratskog državnog uređenja“, počelâ, postulati i metodi bezbednosti zemlje, odnosno države, različita pravila empirijskih odnosa prema strancima i sa drugim državama, zakoni zajedničkog helenskog novca drevnih polisa (Platonov teorijski kartalizam u vezi s novcem, bankama, pozajmljivanjem-uzajmljivanjem novca i finansijskim reformama), metodi i oblici čuvanja „slabe iskre za obnavljanje ljudskog roda“ (ko bi tu civilizacijsku iskru i kako sačuvao posle svetskog termonuklearnog rata?), i drugo.

Gorbačovljevo „*novo mišljenje*“, mišljenje tzv. globalnog sela, i njegova metafora sa žaokom: „*svi smo u istom čamcu*!“ – svedoče o aktualitetu Platonovog *mišljenja svemira* i njegove metafore: „*brod – država*“. Takvo mišljenje je ono „*najbožanskije*“ u čoveku; njime on kritički proniče u tajne kosmosa i „planetarnog hoda čovečanstva“, i sebe osposobljava za sude-lovanje u „svetskim poslovima“, u traganju za putevima, metodima i instrumentima prevođenja političkog, bezbedno-snog, monetarnog i svakog drugog nereda u izvestan inteligi-bilni i empirijski *poredak* društvenih stvari, poslova i različitih odnosa.

Jugoslavija kao „*plutajuća mina*“ (anglosaksonska metafora i „*poluslužbena*“ ocena situacije) podrazumeva platonske *plutajuće uzroke* njenih dijabolskih evropskih i svetskih puta-nja. Ali, ni konstrukcija, ni okidač i metodi teledirigovanja tom minom nisu isključivo jugoslovenski izumi, proizvodi i metodi. „*Svojevoljno zli ljudi*“ aktiviraće tu minu, primetio bi Platon.

Međutim, gotovo da nije reč o ljudima, pa makar koliko bili zli, već o „*tim napravama*“ (Čerčilova metafora primenjena na Musolinija), savremenim živim robotima – čuvarima mon-dijalnog kapitala, i njima, zacelo, neće biti teško da u određenom kritičnom trenutku aktiviraju tu „*plutajuću minu*“. Neizostavni uslovi za tu đavolsku rabotu biće *kalkulativni razum* Volstrita, Engleske banke i Sitija, USA – federalnih rezervi (centralne banke) i drugih svetskih finansijskih središta iz kojih potiču bankarsko-berzanske transmutacije savremenog „sveta nacija“ i strateška procena i ratna odluka Pentagona,

odnosno vrha Atlantskog pakta. Svi ti „međunarodni faktori“ i violentni procesi ne spadaju među platonske lutajuće uzroke ili u nekakav hegelovski svetski duh, koji se – za nj sasvim neočekivano i „nezakonito“ – našao u gotovo apokaliptičkoj kontingenciji, rasejanju, haotičnom kretanju. Naprotiv, svetske poslove sada vode čelni ljudi svetske trgovačko-finansijske republike, pretežno stacionirane u civilizacijskom vrtu Zapada. Ta se gospoda nalaze u tzv. Trilateralnoj komisiji, u Pentagonu i Vrhovnoj komandi NATO, u vrhovima Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke, na čelu najvažnijih centralnih banaka Zapada, u vrhu CIA, Intelidžens-servisa i drugih zapadnih obaveštajnih službi.

U knjizi *Sumrak američkog uma* Alana Bluma argumentovano se raspravlja o krizi Zapada.¹ „Kriza Zapada je, dakle, posve nova po tome što se podudara s *krizom filozofije*“.² Zapadnjački „pobednički racionalizam nije u stanju da vlada kulturom i dušom“ – navodi Alan Blum jedan opšti, opori i pesimističan zaključak Ničeove kritičke analize uspona i pada zapadne civilizacije.³

„Moderni ljudi“ Zapada žive i deluju u svetu preobraženom apstrakcijama, a i sami su njima aficirani i uveliko „preobraženi“.⁴ Njima upravljaju *bezlične društvene sile*, pre svega *kapital* kao „automatski subjekt“ i „automatski fetiš“.⁵

„Nezasitna proždrljivost“ ili „kurjačka glad“ kapitala u pogledu sticanja profita i različitih renti, na jednoj, i tipično građanska (buržoaska) dokolica s njenim obrascima i metodima lične potrošnje i svakovrsnog luksuziranja, na drugoj strani, udaraju glogov kolac istinskoj (kritičkoj) filozofiji i njenoj misiji i ulogama u savremenom svetu. Ljudski rod *lišen filozofije i umetničke imaginacije* – brzo skončava. Na tu apokaliptičnu, a zapravo stvarnu i kobnu opasnost upozoravali su Platon, Niče i Hajdeger.

¹) A. Bloom, *Sumrak američkog uma*, „Prosveta“, Beograd, 1990.

²) *Isto*, str. 217, (podvukao Ž. R.).

³) Sledi Blumova eskapada u dva dijametralno suprotna pravca: „opadanje Grčke bilo je čisto političko“ (to je shvatio „čitajući Tukidida“) i „teorijska neprihvatljivost i istrošenost“ tzv. realsocijalističkog sistema jeste „sama srž slabosti Sovjetskog Saveza“.

⁴) *Isto*, str. 282.

⁵) To su osnovne Marksove sintagme i kritički globalni nalaz o velikom i čudesnom preokretanju na neuralgičnoj relaciji „subjekt-objekt“.

PODSEĆANJE

Jugoslavija je mnogima izgledala, i još izgleda, kao čudna i „spetljana tvorevina“. Ona je, navodno, „veštačka konstrukcija“, a radi nje same i njenih stanovnika i nacijâ – treba je razbiti u paramparčad. Ta je konstatacija koliko proizvoljna, toliko i apsurdna i krajnje opasna.

Aktuelni nominalni i stvarni šef SFRJ, zapravo jedna osmina najčudesnijeg šefa države svih vremena i geopolitičkih prostora, opetovano javno izjavljuje da je Jugoslavija velika fikcija, nakaradna politička tvorevina, nešto beživotno i besperspektivno. Potrebno joj je još malo tog iluzornog života da bi se izvelo tzv. *razdruživanje* i neka vrsta eutanazije uz aktivno sudelovanje izvesnih međunarodnih „čimbenika“ i organizacijâ, poglavito onih sa Zapada.

Ipak, svečano poduše – pod dirigentskom palicom predsednika Predsedništva SFRJ (Stjepan Mesić) u ulozi grobara zemlje na čijem se čelu našao zahvaljujući delovanju tzv. *političke konspiracije* – neće srušiti Jugoslaviju kao geopolitički prostor, kao otelotvorenje one kvaziposesije „svetskih poslova“ i izvesnih svetskih procesa koji su *ovde* stekli svoju važnu segmentaciju i „arhitekturu“, i različite empirijske oblike.

Jugoslaviju su stvarali i povremeno preoblikovali nebrojeni „domaći“ i „inostrani“ subjekti svetskih poslova i geopolitike u njenim značenjima: balkansko, evropsko i planetarno „stanovište“, a i vikoovski poredak „sveta nacijâ“, „globalno selo“, Bušov „novi svetski poredak“ itd. U svemu tome imaju udela planetarni hod i kod, odnosno zagonetnost i „nova neprozirnost“ svetskog kapitala, kretanja novih tehnologija, ekonomija tehnoloških promena, tzv. informatizacija savremenog društvenog života, tendencija tzv. nacionalnih ekonomija, međunarodna utakmica i čak, nemilosrdna borba za različite rente i obične profite itd.

Žiteljima ove zlosrećne, ali po mnogo čemu fascinantne i fenomenalne zemlje nije se dalo da geteoovski tragaju za počecima i strukturama vlastitih ličnih i društvenih problema, i da u tom poslu, bar neki među njima, „ostanu u granicama pojmovnog“, tj. na takođe velikom i čak presudno važnom poslu *stvaranja teorijske egzistencije* vlastitih društvenih oblika i civilizacijskih načina komuniciranja (unutar jugoslovenskih

državnih i carinskih granica i u odnosima s inostranstvom). Naprotiv, „mi“ smo već od 1918. godine stvarno (objektivno) stavljeni u sizifovsku i dijabolsku poziciju da rešavamo i probleme sveta. Međutim, ta *nametnuta* uloga u izvesnim „slučajevima“ – istorijskim situacijama, nije bitno prekoračivala značenje onoga koji vadi kestenje iz vatre različitih svetskih sukoba za druge – velike i srednje sile, ulogu „tampon-zone“ prema jednoj ili drugoj velikoj sili, ulogu evropske i, čak, svetske „plutajuće mine“ ili detonatora u situacijama kada belosvetki „virtuozi mira“ ili varvari u različitim civilizacijskim vrtovima reše da vode svoje ratove. Jugoslavija se i sada nalazi u raljama najsloženijih, uveliko sofistikovanih i krajnje violentnih svetskoistorijskih procesa i odnosa.

Uprkos službenoj objavi prestanka „hladnog rata“ i sporazumima velikih sila o delimičnom razoružavanju, trka u naoružavanju se nastavlja. Planetarna pogibelj preti apsolutno svima. Planetarni marcijalizam i zagađenje čovekove okoline idu ruku pod ruku – neizostavno i apokaliptično. Ne sme se smetnuti s uma da je tzv. hladni rat bio faktički i po svome težištu okrenut protiv zemalja tzv. trećeg sveta, pa i protiv naše zemlje. Naši „gastarbajteri“ su već decenijama „crnci Evrope“, a zapadnoevropska superprotekcioniistička agrarna politika (tzv. zelena Evropa u okviru Evropske ekonomske zajednice – EEZ), udružena s neomerkantilizmom savezne vlade zaseca u same ekonomsko-tehnološke korene seljaštva u Jugoslaviji i jugoslovenske poljoprivrede u celosti. Predstoje nam merkantilistička „gumna gladi“. Posedovanje dolara, nemačkih maraka, „švajcaraca“ i drugih oblika savremenog svetskog novca i kvantâ apstraktnog bogatstva dovode Jugoslaviju i njene građane u odnos prema finansijskim središtima Zapada i Japana kao što pojedince kamen mudraca dovodi u odnos prema pozitivnim naukama.

„Specijalni“, „vrući“ i drugi *ratovi* unutar i u vezi s Jugoslavijom i njenim geopolitičkim položajem uveli su, i uvode, u njenu povest *daimon ex machina*. Nije, dakle, reč o Hesiodovoj vrsti demona, čuvaru ljudi, koji potiče od besmrtnih ljudi, tzv. zlatnog doba sedam grčkih mudraca, koji oplemenjuje i nadahnjuje ljude – „nebesko bilje“, već o demonu anglosaksonskog i uopšte zapadnjačkog pragmatizma

i pobjedničkog racionalizma, koji jedino drži do *političkog prijateljstva* između „evropejaca“ i „superevropejaca“ – proizilao iz golih ekonomskih interesa, iz zakonitosti i fenomena svetskog kapitala,⁶ iz „međusobne zamenljivosti“ i, čak *međunarodne konvertibilnosti* boraca za Evropu od Atlantika do Urala, a po mogućstvu i „šire“.

„Naši“ i onomašnji evropejci i superevropejci „priznaju“ jedni drugima samo ono što im je zajedničko kao *homo oeconomicus*, uzornim privrednicima, ljudima velikog i malog biznisa; dakle, ako i ukoliko svi imaju sposobnost za poslovne rizike i privređivanje, a osobito za moderne berzanske maneuvre i podvale sa tzv. procenjivanjem vrednosti reproduktivnih preduzeća i drugih firmi. Slovenački „establišment“ i slovenački poslovni ljudi najdalje su otišli u tom političkom prijateljstvu „evropejaca“ i njihovoj težnji (tendencija) da u svojim ličnostima, habitusu i aktu trajno sjedine osobine *homo fabera*, berzanskog spekulanta i *Gospodara*. Taj savremeni „europski“ – zapadnjački Gospodar ujedno je i *Ratnik* (po svim određenjima i perfidnostima modernog ratovanja), a „po potrebi službe“, koju mu nameću bog Mamon, i „gospodin Kapital“, uzima i uloge misionara, krstaša, konkvistadora, ideologa i neimara kapitalizma „odavde do večnosti“, hajekovskog „velikog otvorenog društva“, Bušovog „novog svetskog poretka“ itd.

Ničeovski kulturološki „zameci za genije“, „demokratski“ rasuti i po „supersuverenoj“, evropeiziranoj i uveliko amerikaniziranoj deželi, bivaju nesmiljeno zatrti novom vrstom i metodom čedomorstva – zarad onih dividendi i rentala, visokog životnog standarda i tipično buržoaske dokolice s „okusom“ i zaokama teskobe, svakovrsnog otuđenja i napetosti među *tako* sjedinjenim neimarima „nove Evrope“ i njene geopolitičke arhitekture.

Milan Kučan, kao i Edvard Kardelj (njegov učitelj i politički mentor, i glavni vaspitač dežele), objašnjava čoveka i odnose u „budućem savezu samostalnih država“ na ovom našem geopolitičkom prostoru – *ekonomijom*. Reč je o prepo-

⁶) To je prvorazredni i „pravi problem moderne i postmoderne“ na Zapadu. A o tome vredi konsultovati zbirku dvanaest Habermasovih predavanja na „ključne“ teme moderne, tzv. informacijskog i komunikacijskog doba i filozofije. Jürgen Habermas, *Filozofski diskurs moderne*, „Globus“, Zagreb, 1988.

znatljivom maniru tzv. ekonomskog materijalizma pseudomarksista. Međutim, ta njegova redukcija čoveka (Kardeljevog „radnog čoveka“) na sam čin proizvodnog rada ili nekog rutinskog posla jeste postulat, dogma, proizišla iz čisto „spiritualističke“ inspiracije rđavih čitača Hegela. I sam Karl Marks je na mnogo mesta u svom magnus-opusu neopravdano pojednostavio i čak obogaljio Hegelovo shvatanje prakse rada i odnosâ između Gospodara i Sluge, odnosno Roba. „Za Hegela čin rada pretpostavlja jedan drugi, čin borbe za *prestiz*, koji Marks nije ocenio u svoj njegovoj vrednosti“.⁷

Uz ekonomskog čoveka idu i „tašti“ i „politički“ čovek, čiji statusni, prestižni i kulturološki interesi mogu doći u sukob s njegovim ekonomskim interesima, bilo da se radi o „modernom čoveku“ ili „divljaku“, „poluvarvarinu“ i slično. Zahvaljujući tom društvenom paradoksu, ili „fenomenu“, neke zapadne zemlje su se tokom nekoliko stoleća bogatile na račun zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike.

Kardeljev „nacionalni višak rada“ i tzv. vladanje celinom društvene reprodukcije (tako reći sa svakog radnog mesta gde se u njegovom sistemu „slobodnog udruženog rada“ našao „radni čovek“ iz njegove epruvete) jesu „ilustracije“ i dokazi za navedenu tezu o „spiritualističkoj“ inspiraciji jugoslovenskih pseudomarksista „Kardeljeve škole“. Kardelj je taj postulat, dogmu, doveo do crvenog usijanja. Na toj njegovoj dogmi izrasli su tzv. uslovni radnik, „jedinestveni dohodak“, „devizni dohodak“, „izračunavanje“ novostvorene vrednosti (kardeljevsko „prebrojavanje zvezda“) itd., a i teze i politički slogani o tzv. nacionalnim ekonomijama, „slobodnoj razmeni rada“, „ekonomskom suverenitetu“ nacijâ, odnosno republikâ, „zajedničkom tržištu“ i drugo, što je sve i oktroisano Ustavom iz 1974. i Zakonom o udruženom radu iz 1976. godine.

Pod egidom Kardeljevih i kardeljevskih dogmi u Sloveniji su decenijama koegzistirala dva dijametralno suprotna privredna sistema: „zurovski“, imaginarni, „dogovorni“, odnosno bestežinski i voluntaristički, i kapitalistički, tj. jedna forma savremene *profitne privrede*. Dežela je u kardeljevsko-ourskoj i faktički konfederalističkoj Jugoslaviji stekla ekstraprivilegovanu poziciju poput Kvebeka u Kanadi. A i mnogo, mnogo više

⁷) Aleksandar Kožev, *Fenomenologija prava*, „Nolit“, Beograd, 1984, str. 207 (podvukao Ž. R.).

od Kvebeka! Mogla je, i još može, da radi šta god hoće, i onako kako se prohte njenim političarima i menadžerima.⁸

„Deželaški“ fet akonpli (fait accompli) u protekle tri-četiri godine jeste i svojevrsna „radost oslobođenja“ od Kardeljevog i kardeljevskog metoda *političke konspiracije* u postavljanju i rešavanju presudno važnih pitanja geopolitičkog položaja, „modela“, odnosno vrste „pijemontske uloge“ Slovenije u navodno tranzitnoj i uveliko „metafizičkoj“ i čudesnoj Jugoslaviji. Ukoliko odapete strele slovenačke politike *svršenog čina* budu precizno pogađale geopolitičku „zvezdu“ nazvanu Jugoslavija – naplatiće „ratne štete“, realizovaće zamašne ratne dividende i pružiće dokaze Zapadu da se uspešno ruše „poslednji bastioni komunizma“. Međutim, prevideli su ili potcenili najmanje dve važne činjenice, koje su se isprečile na putu ostvarivanja te i takve politike:

Prvo, jugoslovenska federacija je, „do daljeg“, *ante diem-država*. Ona „do sudnjeg dana“ može i mora da pokazuje i vlastite zube, makar delimično istrošene, a i one veštačke, nestručno napravljene, te da i sama „ide za specifično političkim ciljevima“ – podržavajući pravo i izvesne ustavne formule samo ukoliko je to neophodno u procesima i sferama ostvarenja njenih ciljeva i funkcija. Prava i funkcije federacije i republika ne mogu postojati izvan izvesnog empirijskog, odnosno stvarnog jugoslovenskog društva, iako ono prolazi kroz dugotrajnu i po mnogo čemu osobenu „totalnu“ krizu. I superpolitizovano i dramtizovano pravo na samoopredeljenje i otepljenje jugoslovenskih republika „mora da usvoji interese Društva i Države. Ono ne može biti takvo da sâm postojanje Društva i Države *time bude nemoguće*. Ne može se, dakle, reći da Društvo i Država nameću svoje vlastite ciljeve Pravu. Sâm Pravo, težeći aktuelnom postojanju, konstituše se tako da Društvo i Država *mogu postojati*“.⁹ Slovenački establišment postupa upravo dijametralno suprotno civilizacijskim zakonima i iskustvu temeljne *neistovetnosti* prava i države. Uobrazavaju, ili se takvim samo „grade“, da su otkrili put i

⁸) Dokumentacije o ekstraprivilegovanoj poziciji Slovenije u SFRJ ima napretek. Verodostojno je i usmeno predanje o protežnosti i komparativnim prednostima malograničnog prometa Slovenije s Austrijom i Italijom, o slovenačkom zaobilazanju carinskih i vancarinskih barijera pri uvozu opreme, mašina i gotovih industrijskih proizvoda za njihove pretežno „šrafciğer“-industrije, o manevrima s devizama i kupovinama i prodajama preduzeća na inostranim efektivnim berzama itd.

⁹) Aleksandar Kožev, *Fenomenologija prava*, strana 217 (podvukao Ž. R.).

metod za neku vrstu „prestabilizirane“ harmonije između prava i države u njihovoj varijanti tzv. pravne države. Slovenačko i hrvatsko *aktualizovanje* prava na samoopredeljenje i otcepljenje (još pod opskurnim formulama tzv. razdruživanja i „saveza samostalnih republika“) neizbežno vodi krajnjem ishodu, u kojem će se posegnuti za načelom: *Fiat justitia et pereat mundus*. Tim pravom i takvim postupcima razgrađuju Jugoslaviju i „ubijaju epohu“ tzv. samoupravnog i inog socijalizma, pomoću kojeg su se i domogli sadašnjih teritorija i entiteta i insignija državnosti.¹⁰ „Sve ovo jasno pokazuje da su pravno i političko područje nezavisni jedno od drugog. Činjenica da je u normalnim slučajevima Pravo *državno*, a Država *zakonita* (tzv. pravna država – primedba Ž. R.), ne dokazuje da su Pravo i Država jedno isto. Jer, da to jesu, nikada ne bi došli u međusobni sukob“.¹¹

Drugo, rat ne vode ni „narodi“ ni „nacije“; rat „vode države, koje koriste živu silu naroda na bojnim poljima isto onako kao što je koriste po fabrikama, zavodima ili rudnicima“, opominje Nikolaj Buharin. „*Armija*, to oruđe koje se pušta u dejstvo kad započinje rat, jeste najbitnija crta državnog aparata“.¹²

Rat je „funkcija“ države, i u tom smislu „sredstvo reprodukcije onih proizvodnih odnosa na čijoj osnovi rat nastaje“, kaže Buharin.

Jugoslovenski geopolitički košmari, a ne „samo“ konfederalističko razobručavanje i nasilno razgrađivanje Jugoslavije kao države i zbiljskog društva, nagnali su Štab Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ da se nekoliko puta u toku

¹⁰⁾ „Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske“ (Sabor Republike Hrvatske, Zagreb, 25. lipnja 1991) poentira „trinaeststoljetnu državno-pravnu tradiciju na tlu između Jadrana, Drave i Mure“, „pravo na samobitnost i neovisnost“ hrvatskog naroda „u samostalnoj i suverenoj državi Hrvatskoj“ i Republiku Hrvatsku kao „demokratsku, pravnu i socijalnu državu“. „Republika Hrvatska je i po dosadašnjim ustavima FNRJ i SFRJ imala pravo na samoodređenje uključujući i pravo na otcepljenje“. Zbog svega toga, i usled ničeovskih „veoma retkih sticaja svih najnužnijih pogodnosti“ za veliki dijalektički skok u krug visokocivilizovanih nacija i država, Deklaracija na nov način i u novim oblicima ponovo „uvodi u egzistenciju“ pravo Republike Hrvatske da „mijenja svoj položaj i državno-pravni odnos spram SFRJ, pristajući na sudjelovanje u pojedinim njezinim institucijama i službama od zajedničkog interesa u funkciji razdruživanja“.

Autori Deklaracije inheriraju ka onom hipostaziranom načelu prava: neka se dogodi apsolutna suverenost hrvatskog naroda i njegove države, i neka propadne svet i s njim Jugoslavija!

¹¹⁾ A. Kožev, *isto*, str. 218 (podvukao Ž. R.).

¹²⁾ Nikolaj Buharin, *Ekonomika prelaznog perioda*, glava II, Moskva, 1920, str. 20.

desetak dana (u junu i julu 1991), koji su najviše potresali Jugoslaviju, obrati jugoslovenskoj i svetskoj javnosti s krajnje zabrinjavajućim ocenama situacije i najozbiljnijim upozorenjima. Načelnik Štaba Vrhovne komande, general armije Veljko Kadrijević, u svojoj izjavi od 6. jula 1991. emfatično i nedvosmisleno je saopštio da se nalazimo u „završnoj fazi razbijanja Jugoslavije“, poentirajući Kardeljev, odnosno kardeljevsko-bakarićevski Ustav iz 1974. godine, prema kojem Jugoslaviju „može rušiti ko god hoće“. Pri tome je naglasio da raspad jugoslovenskog političko-pravnog, privrednog itd. sistema „*ubrzavaju neke strane zemlje*“, i da se „pokazalo da gotovo svi savezni organi nisu dorasli težini situacije“. ¹³ I dalje: „Prevaga nacionalističkih koncepata i interesa *započeta je još davne 1962. godine*. Zato sada haraju šovinizam i međunacionalne podjele“. ¹⁴

Podsećanje na 1962. godinu prilično je zagonetno, pre svega što je posle tzv. splitskog govora Josipa Broza Tita, u proleće te godine, iz državno-partijskog vrha zemlje morao da emigrira Edvard Kardelj, koji je bio neka vrsta demiurga svih ustava posleratne Jugoslavije. Naime, gotovo svi domaći teoretičari i praktičari ustavnog prava i političkog sistema morali su da u ustavnopravne norme pretaču i zaodevaju zamisli i težnje tog slovenačkog učitelja i „sudbonosca“.

Svi naši posleratni ustavi i tzv. sistemski zakoni „natopljeni“ su ideologijama i prožeti političkim interesima i pretenzijama. U njima nema ni traga od onoga što bi se moglo nazvati faustovskim putem naše zemlje od vlastitih civilizacijskih korena i duhovnih baština do svetskoistorijskih civilizacijskih tokova i velike ekonomsko-tehnološke promene. A na takvom putu ne pomažu intemporalni principi, metodi i instrumenti političke konspiracije kojom se Kardelj služio i pomoću koje je gotovo neograničeno politički vladao.

GEOPOLITIKA OBELEŽENA TABU-ZNAKOM

U drevnim društvima i „režimima“ vlasništvo nad zemljom i ljudima započinjalo je kao *institucija tabua*, tvrdi Ernst Kasirer u svom *Ogledu o čoveku* („An Essay on Man“,

¹³⁾ Videti: „Politika“, 7. jul 1991, str. 2 (podvukao Ž. R.).

¹⁴⁾ Isto, (podvukao Ž. R.).

Columbia University, USA, 1944). Nezavisno od stepena istinitosti te tvrdnje, vlasništvo, odnosno istinski metodi osvajanja poluga i skrivenih mehanizama spoljne politike tzv. avnojevske Jugoslavije dospeli su u ruke onih „lica nad licima“ koji su te presudno važne društvene stvari i faktičku moć zemlje znali da *obeležu kominternovskim tabu-znakom*.

Edvard Kardelj je u tom „sistemu tabua“ i na tom hilijastičkom nivou geopolitičkog položaja zemlje odista bio najzaslužniji što su geopolitičkoj dimenziji i međunarodnom položaju *druge* i drugačije Jugoslavije dodeljeni nimbus nedodirljivosti i teorijske nesaznatljivosti, odnosno neprozirnosti. U tom pogledu i na tom nivou nadmašio je sve ostale iz najužeg kruga onih koji su u pretežno metafizičkoj atmosferi političke konspiracije i međunarodnih političkih manevara i specijalnih poslova, smišljali, pripremali i donosili najvažnije odluke o sudbini Jugoslavije i „njenih“ nacija i građana.

Kardeljeva knjiga *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja* (publikovana 1938. i 1960. godine) jeste pseudomarksistički i po mnogo čemu ratni manifest o osloboditeljskoj ulozi i „civilizacijskoj misiji“ slovenačkog naroda na balkanskom i srednjeevropskom geopolitičkom prostoru. *Slovenci u Jugoslaviji* naslov je jednog poglavlja njegove rasprave o slovenačkom *nacionalnom* pitanju. Njegov „glasni memento“ sažet je u prvom pasusu: „Sa raspadom Austro-Ugarske monarhije izvršila se više nego *hiljadugodišnja nemačka vladavina* nad slovenačkim narodom. Činilo se da će time slovenačko nacionalno pitanje biti rešeno i da će Slovenci u novoj jugoslovenskoj državi zauzeti ravnopravno mesto koje su želeli i za koje su se borili njihovi najnapredniji ljudi. Ali unutrašnje socijalne i političke suprotnosti, subjektivne slabosti progresivnih snaga i *uticaji spoljnih imperijalističkih i reakcionarnih faktora* uopšte i ovog su puta *onemogućili* pravilno rešenje pitanja“.¹⁵

U knjizi Kardelj ekstenzivno varira temu i društveni kontrapunkt: slovenačka buržoazija sa njenim davnašnjim „kulturtregerstvom“ i aktuelnim „kukavičkim kapitulantstvom“, pred velikosrpskom buržoazijom – slovenačke „narodne mase“, „osnovna masa“ slovenačke nacije, s njihovim višestrukim oslobodilačkim činovima i patosom. Poput Franca

¹⁵⁾ Edvard Kardelj, *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, „Kultura“, Beograd, 1960, str. 369 (podvukao Ž. R.).

Borkenaua, koji je 1933. godine objavio knjigu *Prelazak s feudalne na građansku sliku sveta*, Kardelj govori o prelazu s „tradicionalne slike slovenačkog političkog života“, „onakve kakva je nastala u 19. veku“, na imaginarnu sliku njegove vlastite uobrazilje o slovenačkoj naciji i njenoj totalnoj borbi za vlastito oslobođenje i uvrštavanje među najcivilizovanije i gotovo polubožanske nacije. Nipošto slučajno, iz svih *posleratnih* izdanja te Kardeljeve knjige ispaao je pasus u kojem on metafizički uznosi naciju kao alfu i omegu čovekovog i društvenog života u 20. veku i u svim narednim vremenima u kojima će „budući događaji bacati ispred sebe svoju senku“ (James Joyce, *Ulysses*).¹⁶

Kardeljeva politička konspiracija i njegovo tadašnje kredenciranje za Staljina i „crvenu imperiju“ na jugoslovenskom geopolitičkom prostoru graničili su se s „modernim satanizmom“, i najčešće se pretvarali u to najviolentnije i najpogubnije određenje po ljudski rod, a ne samo po ovu ili onu naciju i zemlju. Kardelj je za Staljina „kušao“ različita politička „jela i pića“ sa ovih i zapadnoevropskih geopolitičkih prostora. Ali samo zato da bi posle rata, tačnije posle našeg raskida sa Kominformom (posle tzv. kominformovske 1948. godine) mogao da ostvari svoj davnašnji san o celovitoj, nezavisnoj i „apsolutno suverenoj“ Sloveniji u okvirima i posredstvom avnojevske Jugoslavije.

Kredencijali „made in Slovenia“, odavno u službi Zapadne Evrope, a odnedavno i Sjedinjenih Američkih Država, već donose ratne dividende toj uveliko „razdruženoj“ nacionalnoj državi. Štaviše, dežela traži i ratnu odštetu od Jugoslavije i njenih oružanih snaga, i u tome nailazi na otvorenu podršku

¹⁶ Asocijacija na Džemsa Džojisa i njegovog modernog Odiseja ovde nije ni slučajna, ni irelevantna. Sadašnji slovenački lideri će jednog dana dosegnuti Odisejevu spoznaju: takvo (kardeljevsko i kučanovsko) višedecenijsko traganje za osobenom, samostalnom supercivilizacijskom slovenačkom nacionalnom državom završava se zaključkom koji je mogao biti spoznat i na početku – na *takvom* putešestviju u „obećanu zemlju – nema se za čime tragati“. Civilizacijske vrednosti i mogućnosti slovenačkog naroda ne otkrivaju se i ne ostvaruju kardeljevsko-kučanovskim praktikovanjem Staljinove političke konspiracije i politike svršenog čina, Staljinove pseudoteorije nacije i nacionalnog pitanja tzv. malih i podjarmljenih naroda – uz disonantne note i groteskno jodlovanje melodije „Evropa zdaj“. Eventualno službeno ili *de jure* uvrštavanje Slovenije u Evropsku zajednicu i NATO neće slovenačkom narodu rešiti njegovu hiljadugodišnju državno-teritorijalnu i kulturološku kvadraturu kruga, niti će slovenačkim liderima, političarima i biznismenima biti dopušteno da u Evropskoj zajednici bilo šta rade od svega onog što su luciferovski praktikovali tokom četiri-pet decenija u zlosrećnoj Jugoslaviji.

službenih i neslužbenih, ali dominantnih krugova u Austriji i Nemačkoj. To je, međutim, tek početak slovenačkih kolosalnih revindikacija prema jugoslovenskoj federaciji, Armiji i uopšte „ostatku Jugoslavije“ koju su na sve moguće načine i u različitim oblicima uveliko opljačkali i smišljeno rastrojavali i unazađivali. Primera i materijalnih dokaza za navedene konstatacije ima napretek, ali, naravno, ni „ostali“ učesnici u jugoslovenskoj tragikomediji nisu sasvim nedužni. I sami su se „preračunavali“ i vraćali Slovencima milo za drago, ili su ih, barem, u ponečemu „eskivirali“ i tražili alternativna rešenja za svoje privredne i druge probleme i nevolje u inostranstvu.

Slovenačko nacionalno pitanje ostalo je nerešeno od osnivanja Jugoslavije do Drugog zasedanja AVNOJ-a, u Jajcu novembra 1943, smatrao je Kardelj. Štaviše, u međuvremenu su ga komplikovale pregnantne tačke i unutrašnje protivurečnosti Jugoslavije, „paktiranje“ slovenačke buržoazije s „velikosrpskom“ buržoazijom, Vidovdanski ustav iz 1921. godine i – *nota bene* – bitno promenjen geopolitički položaj *virtuelne* slovenačke nacionalne države. „U staroj Austriji radilo se o *ujedinjenju i oslobođenju nacije* koja je živela *razbijena* po raznim krunskim zemljama, ali u *istoj državi*“.¹⁷ To pitanje svih pitanja mogao je „uglavnom“ da reši i „buržoasko revolucionarni proces u samoj Austro-Ugarskoj“, ali je on „izostao“ ili bio „insuficijentan“. Time se ne bi diralo „u suštinu međunarodnog sistema“, kaže Kardelj. Prvi svetski rat je sve to poremetio i osujetio, te je *slovenačko pitanje* „postalo sastavni deo celokupne nove imperijalističke konstelacije u Evropi. Slovenci su Versajskim mirom *podeljeni* među četiri države“.¹⁸ Zato se taj veliki mag i neimar jedinstva i državnosti slovenačkog naroda usredsredio protiv „konkretne imperijalističke konstelacije u Evropi“, a u specijalnim vezama i saradnji sa Staljinom, Sovjetskim Savezom i Kominternom (dok je postojala) našao je arhimedovsku tačku i jednu od najsnažnijih elastičnih potencija i faktora za ostvarenje svog životnog sna.

Sperans *alijas* Kardelj je lamentirao nad sudbinom 400.000–500.000 Slovenaca u Primorskoj, Goriškoj i Koruškoj

¹⁷⁾ *Isto*, str. 382 (podvukao Ž. R.).

¹⁸⁾ *Isto*, str. 383 (podvukao Ž. R.).

– „otrgnutih od osnovnog dela slovenačkog naroda“. Ražalo-stio ga je rezultat plebiscita u Koruškoj, ali je našao rešenje tajne: slovenački „plebiscitni poraz“ u Koruškoj 1920. godine (izjašnjenje Slovenaca za Austriju) prouzrokovali su prvenstveno „klerikalni i liberalni politički vrhovi“ slovenačkog naroda, ali su tom porazu doprineli, odnosno „kumovali“ i „politika beogradske vlade i postupci njene vojske“.¹⁹

Kardelj poentira pitanje ujedinjenja celog slovenačkog naroda „u jedinstvenu *nacionalnu zajednicu*“ prebacivanjem njegovog težišta na dve reči: „*kojim putem*“?²⁰ *Speransov* Be opšti zaključak, poruka, krešcendo rasprave i kučanovsko-janšinska sklonost da se *svim sredstvima i metodima* bori za *ujedinjenu Sloveniju* najsazetije su izraženi na strani 393. te knjige:

„Sve naše gornje konstatacije vode nas zaključku *da je ujedinjenje slovenačkog naroda stvar njega samog, njegovih najnaprednijih snaga, njegove borbe na sopstvenom terenu i borbe protiv svakog konkretnog neprijatelja*“.²¹

Neprijatelji Kardeljeve „raskomadane nacije“ bili su „monarhistička polufeudalna buržoaska reakcija u Austro-Ugarskoj monarhiji“, „nemački imperijalizam“, „italijanske imperijalističke aspiracije“ *usredsređene na Trst*, „buržoasko reakcionarno vođstvo slovenačke politike u Italiji“, „jugoslovenski centralizam“, „srpska vojska u Sloveniji“ (koju je *slovenačka buržoazija* dovela u Sloveniju da *za nju* obezbeđuje „red i mir“, a protiv slovenačkih seljaka i radnika, koji su i sami

¹⁹⁾ Isto, str. 388.

²⁰⁾ Isto, str. 389.

²¹⁾ Podvlačenja u citatu su Kardeljeva, a ne Janšina, Kučanova ili Kacinova na nekom propagandnom letku. „Konkretni neprijatelji“ se, dakako, i čulima mogu opažati, i zato po njima raspaljuju iz svih oružja. Zaista je neverovatno da toliko dugo (možda ni danas?!) *nismo znali pročitati i Kardelja i Kučana!* Da li je po sredi politički daltonizam, samoobmanjivanje ili olako prepuštanje političkoj igri otvorenim kartama s ljudima koji su se obučavali u Staljinovoj i Kominterninoj školi političke konspiracije? To važno pitanje zasad je bez pravog istoriografskog, odnosno naučnog odgovora.

Nezavisna Država Hrvatska je propala posle najstrašnijeg genocida nad srpskim narodom. Slovenci su u isto vreme našli pribežište u Srbiji i „dopustili“ srpskim i crnogorskim partizanima, odnosno regularnoj jugoslovenskoj armiji da oslobađaju njihovu deželu i proširuju njene teritorije – čak šest dana posle službene kapitulacije Nemačke. Nikada, međutim, njihovi ideolozi i političari, uključujući i Kardelja, nisu prestali da govore i pišu o velikodržavnim, hegemonističkim, centralističkim i porobljivačkim pretenzijama srpskog naroda. Kakvi „vanredno sposobni nitkovi“ u poređenju s genocidno nastrojenim hrvatskim ideolozima i političarima – moglo bi se primetiti na liniji jednog istorijskog paradoksa u magičnom geopolitičkom trouglu: Španija u doba inkvizicije – Jevreji kao sposobni trgovci i bankari – cvatuća Engleska pod Kromvelom, o čemu piše genijalni rodonačelnik modernog romana Džems Džojls u *Uliksu*.

gledali neke svoje partikularne interese), liberalna stranka slovenačke buržoazije, koja se tada „orijentisala *unitarističko jugoslovenski*“, tzv. realna politika slovenačke buržoazije, i u okviru nje: „iskorišćavanje uloge Slovenaca kao jezička na vagi između Srba i Hrvata“. Kardelj je u takvom ređanju neprijatelja „raskomadane“ slovenačke nacije mogao dospeti i do Papuanaca i „vanzemaljaca“. Naime, to ređanje neprijatelja svih vrsta i boja bilo bi smešno i groteskno da nije proizvodilo svakovrsne ideologijske i političke zbrke i smutnje i bilo zgodan paravan iza kojega su on i njegovi učenici – metodima i sredstvima političke konspiracije – učinili zaista mnogo toga za Slovence.

Politika onog jezička na jugoslovenskoj geopolitičkoj vagi smetala je Edvardu Kardelju. Prvo, „za slovenačke mase“ bila je besperspektivna, „jer na tom putu slovenačko pitanje ne može nikada biti rešeno“, i drugo, ona je „*reakcionarna* – jer je objektivno postala uporište centralizma i velikosrpske hegemonije. Ona je slabila ne samo položaj Hrvata nego i samih Slovenaca. U krajnjoj liniji ova je politika doprinosila zaoštavanju srpsko-hrvatske suprotnosti i sve većoj izolaciji slovenačkog naroda od hrvatskog i srpskog“. ²² Dakle, slovenačko „klackanje“ između Hrvata i Srba, Hrvatske i Srbije, *besperspektivno* je za Slovence – Sloveniju; to nije isto što i „klackanje“ – laviranje između Zapada i Istoka. Drugo, time bi Slovenci – Slovenija, postali uporište, nekakva čudna podumijenta *centralizma* (za Kardelja su „centralizam“ i „unitarizam“ istovetni pojmovi!) i *velikosrpske hegemonije* (sasvim jasno i „marksistički“: velikosrpska hegemonija je zapisana u genetskom kodu srpskog naroda isto kao genocidnosti prema Srbima u hrvatskom narodu!). I, treće, takva politika bi slabila geopolitički položaj Hrvata i Slovenaca! Naravno, slabljenje položaja Slovenaca je poentirano, jer Kardelja ni u jednom trenutku nije napuštala njegova zvezda vodilja: *Slovenija pre i iznad svega*.

Međutim, šta se *danas* događa u čudesnom trouglu – Slovenija – Hrvatska – Srbija?! Zašto slovenački čelnici preporučuju dr Franji Tuđmanu, Stjepanu Mesiću i drugim vrhovnicima „jevandjelje kornjače“ u zajednički započetom dijabolskom poslu „razdruživanja“, odnosno otcepljivanja od Jugosla-

²²⁾ Isto, str. 403.

vije, a *sami trče prebrzo* i „koracima od sedam milja“?! Ne očituje li se u tome slovenačka težnja da prvi sakupe zlatnu kišu specifičnih ratnih dividendi iz pobjede Zapada u tzv. hladnom ratu i zbog rušenja Jugoslavije i SSSR-a kao „bastiona komunizma“?!

Jevanđelje savremenih anglo-američkih osvajača i gospodara „sveta nacijâ“, koji stvaraju tzv. novi svetski poredak, podrazumeva tu slovenačku brzinu i te njihove metode „konfederalizacije“, odnosno stvarnog razaranja i uništavanja „komunističkih bastiona“.

Aktuelno povlačenje oružanih snaga Jugoslavije iz politički užarene, marcijalističke i euforične, odnosno „trijumfalističke“ Slovenije ima suštinski i paradigmatični značaj za anglo-američki svet i Zapad u celosti. Njihov hiljadugodišnji strateški cilj: pokoravanje slovenskog istoka i *uništavanje Rusije kao Rusije*,²³ postaje i *fizički* a ne samo obaveštajno, ideološki, psihološki i slično – *dohvatljiv* cilj. Ako se ubrzo nađu, ili već jesu, na putevima Hazara, *Slovinci će na Zapadu biti upamćeni kao narod iz grupe „etničkih otpadaka Evrope“* koji je najviše pomogao planetarnim pretenzijama angloameričkog sveta.

ZVEZDANI TRENUCI EDVARDA KARDELJA I „USKRSNUĆE“ SLOVENIJE

Kardeljevi susreti sa Staljinom (novembar 1944, 19. april 1947. i 10. februar 1948), njegovo aktivno sudelovanje u *mirovnim pregovorima* u Londonu (1945), Parizu (1946) i Moskvi (1947), tokom kojih su, ili u neposrednijoj vezi s njima, „nekolicina od ljudskoga roda“ odlučivala o sudbinama milijardi ljudi, o državnosti nacijâ i njihovim državnim granicama, o novoj geopolitičkoj arhitekturi sveta i tzv. sferama uticaja velikih sila i drugo, a potom: jugoslovenski raskid s Kominformom (1948) i pokušaj Jugoslavije da se, posle inicijalnog impulsa od Titovog i Kardeljevog Politbiroa, serijom konkretnih vojno-političkih i diplomatskih koraka definitivno istragne iz orbite istočnoevropskog „lagera“ i vojno-političkog saveza, tzv. *tršćanska kriza* 1953. godine, proces amandiranja Ustava iz

²³) Videti: Ž. Rakočević, *Zamke i stranputice detanta*, „Vojno delo“, br. 1–2/1991.

1963. godine, odnosno pripremanje terena za najčudesniji statut države svih vremena i svih geopolitičkih prostora, i Osimski sporazumi 1976. godine, jesu zvezdani trenuci Edvarda Kardelja, a i slovenačke nacionalne države u njenom nastajanju i rascvatu.

Kako se odlučivalo, jedan je od naslova poglavlja *Mirovni pregovori* u Kardeljevoj memoarskoj knjizi *Sećanja*, koja se odnosi na „Borbu za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije u periodu 1944–1957. godine“.²⁴

Edvard Kardelj se leta 1944. nalazio na ostrvu Visu. Kao član Politbiroa CK KPJ i potpredsednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije „zamenjivao je Tita i pomagao mu u radu“ unutar tog drugog organa. Na potpredsedničkoj dužnosti je „bio vrlo malo opterećen“,²⁵ prvenstveno zato što su „lokalni poslovi bili u samoupravnoj nadležnosti Narodnooslobodilačkog odbora Visa“, i što je ZAVNOH – *nota bene* – „brinuo o rešavanju svih drugih problema na području Hrvatske“. Hrvatska „formalno još nije bila *republika*, ali je, u stvari, *već imala* tu ulogu“.²⁶

Nacionalnom komitetu je „preostalo“ samo to da *održava* veze „sa sličnim organima republika, koje su, kao što sam rekao, tada stvarno već bile *republike*“.²⁷

„Drugo zasedanje AVNOJ-a – *temelj nezavisnosti nove Jugoslavije*“, naslov je pododeljka Kardeljeve knjige *Sećanja*. U civilizovanim nacijama, razvijenim državama, „temelj“ njihove nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i suverenosti jesu njihovi civilizacijski koreni, delatni ljudi i njihovi ekonomsko-tehnološki, klasni i drugi društveni odnosi ili načini komuniciranja (međusobno i sa „svetom nacija“), ponegde i robna proizvodnja, tržišni procesi itd.

Kardelj iznosi i zaplete s Kremljom u vezi s Drugim zasedanjem AVNOJ-a. Ipak, Staljin je u vezi s „*našom*

²⁴⁾ Kardeljeva *Sećanja* su posthumno publikovana. Zajednički su ih publikovale beogradska „Radnička štampa“ i „Državna založba Slovenije“ 1980. Knjiga je, prema *Uvodnoj reči* Uredičakog odbora, „izraz njegove želje i rezultat napora da pod kraj života ostvari makar deo svog velikog projekta tj. obradi delovanje i aktivnost jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta i Komunističke partije, odnosno SKJ, u vremenu 1927–1957. godine“. Zaista neverovatna mistifikacija tog odbora ako su već odlučili da na otmotnici i podnaslovnoj stranici knjige ispišu: „Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije“!

²⁵⁾ *Sećanja*, str. 21.

²⁶⁾ *Isto*, str. 21 (podvukao Ž. R.).

²⁷⁾ *Isto*, str. 21 (podvukao Ž. R.).

spoljnom politikom postupao i reagovao *pretežno oprezno*“, kaže Kardelj.²⁸

Naime, članovi Politbiroa CK KPJ očekivali su „oštriju Staljinovu reakciju“ na Zasedanje i odluke AVNOJ-a iz novembra 1943. godine. Znali su „da će Staljin biti protiv tog zasedanja“ i zato ga o tome nisu unapred obavestili. Staljin je, navodno, lično očekivao da će na odluke AVNOJ-a oštrije reagovati Čerčil i Ruzvelt. Njegovo neslaganje s tim zasedanjem i odlukama izrazio je Molotov u depeši čija je reprezentativna poenta izražena u metafori: „Zaboli ste nož u leđa Sovjetskom Savezu!“

Zapadni saveznici, međutim, nisu peterano oštro reagovali. Čerčil u „opširnoj depeši“ nije odobrio odluke, ali ni odbio razgovore na osnovu tih odluka. „Uhvatio“ se na formulaciju iz Deklaracije o odlaganju plebiscitarne odluke – za monarhiju ili republiku, odmah posle rata. Čerčilu, kao političkom realisti, bilo je jasno da je „nemoguće bilo kakvo nasilno razračunavanje s Narodnooslobodilačkom vojskom i Narodnooslobodilačkim frontom“, i zato mu je ta formulacija „otvorila određene mogućnosti da se spasi ono što se spasiti može“.²⁹ Njegov glavni „adut“ u toj veoma složenoj i neizvesnoj geopolitičkoj igri „bili su *međunarodno priznanje* nove Jugoslavije i više do kraja otvorenih pitanja koja će se pojaviti neposredno posle rata na Mirovnoj konferenciji, i to ne samo u odnosima između Jugoslavije i zapadnih saveznika nego i u odnosima između Sovjetskog Saveza i zapadnih saveznika.“³⁰

Kardelj pominje i „naše“ (jugoslovenske) pozicije i adute u toj geopolitičkoj „igri bez granica“. Brojna armija, dobro naoružana oružjem i opremom dobijenom od Sovjetskog Saveza i zapadnih saveznika, uvežbanost i visok borbeni moral te vojske i njenih starešina, raspolaganje „preovlađujućim političkim uticajem u jugoslovenskom narodu“, jasno i dosledno „opredeljenje za slobodno odlučivanje o sopstvenoj sudbini“, mogućnost uspešnog manevrisanja u vezi s pretenzijama i delatnošću londonske kraljevske vlade stare Jugoslavije, i drugo. Staljin je nagovarao Tita i Kardelja da pristanu na izvestan kompromis. „Šta vam smeta kralj Petar? Vi imate

²⁸⁾ Isto, str. 42 (podvukao Ž. R.).

²⁹⁾ Isto, str. 43.

³⁰⁾ Isto, str. 43 (podvukao Ž. R.).

svu moć, a on je samo figura. Osim toga, vi potcenjujete uticaj monarhije u Jugoslaviji. Njen politički uticaj je još uvek jak“³¹ govorio je Kardelju prilikom njihovog prvog susreta novembra 1944. u Moskvi. Kardelj mu je odgovorio da bi „takvo rešenje“ naišlo na nerazumevanje u narodu. Štaviše, „ceo narod“ bi povratak kralja smatrao – *izdajom*. Time bismo „u sopstvenim redovima stvorili tešku političku krizu“.³² Narod bi video da ta londonska vlada nije „*sisala veslo*“ (Kardelj je upotrebio taj šatrovački izraz), nego zna tačno šta hoće: londonska vlada hoće vlast i povratak na staro.³³

Josip Broz Tito je nekoliko meseci ranije razgovarao sa Staljinom u Moskvi. Pored postignutog sporazuma o zajedničkim operacijama dveju armija na delu teritorije Jugoslavije (21. septembra 1944), Tito je Staljinu u vezi s kraljem, odnosno krunom, rekao isto što i kasnije Kardelj – „Ali Staljin je ostao neubeđen“.³⁴

Kardelj je u to vreme imao i „strogo konspirativan“ razgovor sa Palmirom Toljatijem u Rimu. Teme razgovora bile su: a) situacija u Jugoslaviji i odnosi s velikim silama, i b) „unutrašnji razvoj Italije“, odnosno posleratne „perspektive razvoja“ te zemlje. Toljati je izlagao teze i program koje su kasnije nazvali „istorijskim kompromisom“ i „evrokomunizmom“. Kardelj se tada nije „mešao u Toljatijevo izlaganje“ (za „evrokomunizam“ i nekakav „istorijski kompromis“ ni tada, ni kasnije nije mnogo mario), ali ga je zato ubeđivao da „uspešnije iskoriste *oružane snage* severoitalijanskih partizana, *bar kao pritisak* na zapadne saveznike u pravcu jačanja i učvršćivanja političke pozicije Komunističke partije Italije u političkom sistemu nove Italije“.³⁵ I sve do prvog zasedanja Kominforma u Poljskoj, Kardelj i drugi „čelni drugovi“ nisu se, navodno, mešali u politiku italijanske Komunističke partije. A tada, „na direktnu sugestiju Ždanova“, počelo je brutalno mešanje koje je moglo biti kobno za Jugoslaviju. O toj virtuelno-kobnoj opasnosti po zemlju Kardelj u *Sećanjima*, naravno – *ćuti*.

³¹⁾ Isto, str. 45.

³²⁾ Isto, str. 45.

³³⁾ Isto, str. 45–46.

³⁴⁾ Isto, str. 46.

³⁵⁾ Isto, str. 49 (podvukao Ž. R.).

PRILOG ZA „SKICU“ POLITIČKOG PORTRETA SLOVENAČKOG „SUDBONOSCA“

Prilog za „skiciranje“ političkog portreta Edvarda Kardelja (slovenačkog „sudbonosca“) može se u ovom kontekstu napraviti u nekoliko poteza:

1) Kardelj odlazi na sastanak u Rim 16. ili 17. oktobra 1944. preko Barija i „sasvim inkognito“. Zameće tragove ispred zapadnih obaveštajnih službi, tako da one o tom njegovom susretu sa Toljatiem ništa nisu znale; (2) izlaže situaciju u Jugoslaviji i sluša Toljatijeve teze i program prema kojima je potpuno indiferentan;

3) nagovara Toljatija da pokrene partizanske oružane snage u Severnoj Italiji (sasvim blizu njegove dežele), tobože radi samobitnog italijanskog pritiska na zapadne saveznike. Nagoveštava Toljatiu da bi ta *vojna akcija* mogla dovesti rukovodstvo KP Italije na kormilo državne političke vlasti, ili barem u Parlament, kao najjaču stranku (tako nešto odvelo bi u sunovrat i partizanske oružane snage i Toljatijevu Partiju);

4) Toljatijevo ćutanje je konstitutivan činilac i podsticaj za Kardeljev uzlet mašte kao virtuelnog „vojskovođe“, a ne samo kao političkog konspiratora i vrsnog znalca geopolitike. Toljati apsolutno shvata da bi to odvelo u pogibelj i drži se one narodne: pamti, pa vrati!;

5) na prvom zasedanju Kominforma Kardelj kao zastupnik interesa Kremlja prima zadatak od zloglasnog Ždanova. Ide i preko granice tog prljavog političkog posla, a italijanski komunisti tu staljinističku podlost slovenačkog Mefista ne zaboravljaju i ne opraštaju (osvetiće se žestoko Komunističkoj partiji Jugoslavije posle našeg raskida s Kominformom);

6) posle sukoba s Kominformom nastaje tegobna i krajnje neizvesna „kominformovska 1948. godina“ – jugoslovensko biti, ili ne biti (u Italiji su tada na vlasti De Gasperijevi demohrišćani, koji su porazili Narodni front komunista i socijalista – Toljati – Pijetro Neni; naravno, uz pomoć Vatikana i anglo-američkog sveta, njihovih državnih, bezbednosnih, političkih i propagandističkih faktora, odnosno „staleža“);

7) povlačimo hipotetički potez koji potire potez №6: na vlasti je Narodni front Toljatija i Nenija, a tada *nema* London-skog memoranduma, potpisanog 5. oktobra 1954. godine,

Italija se *ne vraća* u Trst, a Jugoslavija biva *proterana* iz tzv. zone B; otpali bi Osimski sporazumi iz 1975–1976. godine.

Zbog svega toga verodostojna je izjava Đulija Andreotija iz 1988. godine: „Da je na vlast u Italiji tada („kominformovske 1948. godine“ – napomena Ž. R.) došla vlada narodnog demokratskog fronta, koju bi predvodili Toljati ili Neni, obojica u to vreme *dvostruko vezani za Staljina*, teško da bi Tito, pritešnjen sa obe strane mogao da se kreće i proglasi nezavisnost od Moskve“. Ipak, prebrodili smo nekako i tršćansku krizu 1954. godine i stvorili uslove i izvesne značajne pretpostavke za Londonski memorandum i docnije Osimske sporazume.

Raspuštanje tzv. seljačkih radnih zadruga, odnosno ukidanje nasilne kolektivizacije sela samo nekoliko meseci pre tršćanske krize, ona opšteprihvaćena parola „Život damo – Trst ne damo!“ i, iznad svega – neukidivi i neprevaziđeni patriotizam i ratnički duh srpskih i crnogorskih seljaka osujetili su plan Zapada i veliku težnju Italije da prigrabi i zonu B;

8) tim i narednim potezima ponešto se proširuje skica za verodostojan politički portret jednog od dvojice najmoćnijih ljudi tzv. avnojevske Jugoslavije.

U Kardeljevim *Beleškama o međunarodnoj situaciji iz 1944. godine* postoji teza da se „centar svetskog imperijalizma“ premešta iz Engleske u SAD. Staljin je smatrao da je Engleska i dalje taj centar pa su se nadmudrivali prilikom tog prvog susreta „u živo“. Staljin je tada uveravao Kardelja da Slovenija „ima slabu inteligenciju“. „Znam inteligenciju malih naroda, sve liče jedna na drugu, takva je i naša gruzijska inteligencija“ ... Kardelj nije oponirao Staljinu, ali se više puta posle tog razgovora pitao „nije li Staljin u pogledu dela slovenačke inteligencije možda bio u pravu“;

9) Kardelj učestvuje kao šef jugoslovenske delegacije *na mirovnim pregovorima* u Londonu, Parizu i Moskvi. Zna smisao i žaoku starolatinske maksime, odnosno počela: „Često se krije rat pod dragim imenom mira“. Lamentira i optužuje: velike sile su se dogovorile o formiranju Saveta ministara, pred kojim su on i predstavnici drugih zemalja antihitlerovske koalicije mogli samo da iznesu svoja mišljenja i postavke zahteve.³⁶

³⁶⁾ Isto, str. 83.

Duge i iscrpljujuće diskusije pred tim *visokim senatom* (tako je Kardelj nazvao Savet pet ministara) ne bi donele ništa dobro Jugoslaviji (određenije: Sloveniji i Hrvatskoj!) da nije bilo „*pune podrške Sovjetskog Saveza*“.³⁷ Staljin je zahtevao „sistem“ i metod stvarnog odlučivanja u okviru Saveta ministara, a „pod pritiskom i upornošću sovjetske delegacije“ branjeni su „određeni interesi i zahtevi“ Jugoslavije. Zapadnjačkoj aroganciji u ignorisanju jugoslovenskih interesa i zahteva uzvraćeno je sa sovjetske strane istom merom.

„Prva i najduža konferencija Saveta ministara pet velikih sila bila je o *nacrtu ugovora sa Italijom*. Tu smo mi, razume se, imali najveće interese i energično smo se borili za svoja prava i zahteve“.³⁸ Na koga se odnosi zamenica „mi“ sada nije teško odgonetnuti. Ona tu nije autorski plural niti *pluralis maiestatis*, koji bi više priličio nekom nekrunisanom crvenom caru, već *pluralis modestiae* tog slovenačkog „sudbonosca“ i učitelja nacije. Kardelj je bio svestan da nije narodni vođa, da se u tom pogledu ni slučajno nije mogao upoređivati s Titom, pa je svoju životnu priliku i kompenzacione razloge za vlast i moć tražio, i našao, u *tamnom vilajetu ili začaranom svetu političke konspiracije i geopolitičkih ratnih i mirotvoračkih igara i veština*.

Kardelj je razgovarao sa svim ministrima tog „visokog senata“ kao neprikosnoveni šef jugoslovenske delegacije, a u Parizu se sreo s *De Golom*, koji nikad nije hteo da se sretne s Titom. U pregovorima o granici između tzv. slobodne teritorije Trsta i Jugoslavije, kao i dela obale zapadno od Trsta, proradila je „francuska formula“ kao poslednja linija odbrane zapadnih interesa u toj đavolskoj *dijalektici relativnih geopolitičkih pozicija* zapadnih savezničkih sila, Sovjetskog Saveza, Italije i Jugoslavije.

U Kardeljevim *Sećanjima* *Molotov* je „dogmatičar staljin-skog tipa – ipak još vezan za osnovne teze oktobarske revolucije“, a *Višinski* je tada „već predstavljao najbirokratskiji i apsolutistički sloj birokratije“. Sa njima je raspravljao i o „američkoj glasačkoj mašini u Ujedinjenim nacijama“, i kako razbiti tu mašinu, zatim o kolektivizaciji („vruća“ tema), o seljaštvu i zadrugarstvu različitih tipova (Kardelj je te teme

³⁷) Isto, str. 84 (podvukao Ž. R.).

³⁸) Isto, str. 85 (podvukao Ž. R.).

docnije obrađivao u referatima i knjigama) itd. Sve te njihove diskusije i priče trajale su koliko i Mirovna konferencija u Parizu – šest meseci!

Priprema i potpisivanje *državnog ugovora sa Austrijom* pružili su Kardelju priliku da se ponovo sretne sa Staljinom. „Ova konferencija je od samog početka tekla *izrazito odbojno protiv nas*“. Kardelj je svim ministrima „visokog senata“ „objasnio naše teze“ u vezi sa *Koruškom*. „Međutim, svuda sam naišao na *oglušivanje*“, ³⁹ kaže. I, dalje: „Po dolasku u Moskvu, u toku rada te konferencije, *sastao sam se sa Staljinom*. Bio je prisutan i Molotov i drugi rukovodeći ljudi iz sovjetskog rukovodstva. S obzirom na dobru atmosferu u razgovoru sa Staljinom, iskoristio sam priliku da mu prikažem situaciju na pregovorima o državnom ugovoru sa Austrijom i, između ostalog, postavio sam mu i *pitanje Koruške* i molio za njihovu punu podršku. Staljin me je slušao bez komentara, *klimao glavom* i na kraju rekao: vaši zahtevi su svakako opravdani i mi ćemo ih podržati. Zatim se obratio Molotovu i rekao mu: Vjačeslav, uradite sve što možete da podržite Jugoslovene. Više nije govorio o tome“. ⁴⁰

Kardelj navodi svoj *tadašnji* utisak da je sovjetska vlada bila manje zainteresovana „da podrži Jugoslaviju u pitanju Koruške“ nego u pitanju *ugovora o miru sa Italijom*. „Po svoj prilici, *Koruška* je bila jedno od pitanja za međusobna pregovaranja i popuštanja *velikih sila*, a zapadne vlade su od samog početka bile *potpuno jedinstvene* u svim pitanjima oko Koruške, odnosno oko *Austrijsko-državnog ugovora*“. ⁴¹ To je bila jedna od krucijalnih tačaka, ali i neprelazna granica za Sovjetski Savez i Jugoslaviju na mirovnim pregovorima.

Džordž Maršal, tvorac tzv. Maršalovog plana, a u tim Kardeljevim zvezdanim trenucima – državni sekretar SAD, i Ernest Bevin, ministar spoljnih poslova Velike Britanije, uveravali su Kardelja da je pitanje Koruške definitivno rešeno *plebiscitom* od 10. oktobra 1920, kada su se Slovenci izjasnili za priključenje tog „slovenačkog“ dela Koruške – *Austriji*! Za priključenje Austriji glasalo je 25.025 birača (59 odsto), a za priključenje Kraljevini SHS 15.279 birača (40,1 odsto).

³⁹⁾ Isto, str. 92 (podvukao Ž. R.).

⁴⁰⁾ Isto, str. 92–93 (podvukao Ž. R.).

⁴¹⁾ Isto, str. 93 (podvukao Ž. R.).

Kardeljev opšti zaključak je: „Snažnu podršku na mirovnim pregovorima dobili smo od *Sovjetskog Saveza* ... Molotov je veoma često i vrlo dugo insistirao na našim zahtevima. *Postigao je ceo niz relativno zadovoljavajućih kompromisa* i možemo bez preterivanja reći da *bez takve pomoći Sovjetskog Saveza Jugoslavija ne bi postigla takve ugovore o miru kakve je postigla*“.⁴²

„Mirovna konferencija u Parizu je inače bila prilika za razne pazare odnosno pogađanja“.⁴³ U vezi s tom njenom karakteristikom, Kardelj pominje razgovor s Konstantinom Caldarisem, tadašnjim predsednikom grčke vlade i ujedno šefom diplomatije i delegacije na mirovnim pregovorima. Caldaris je, navodno, predložio Kardelju da Jugoslavija i Grčka podele Albaniju – tu „nikakvu državu“ koju su „stvorile velike sile“: „Bio je čak i velikodušan i ponudio nam veći deo Albanije nego što je tražio za Grčku“.⁴⁴ Taj predlog i sam razgovor su prilično zagonetni. Moša Pijade i Aleš Bebler, članovi jugoslovenske delegacije na mirovnoj konferenciji, tvrdili su docnije da je taj predlog Caldaris saopštio njima, a oni su ga Kardelju preneli. Bilo kako bilo, Kardelj kaže da je odbio pogađanje o podeli Albanije s tvrdnjom da „albanski narod sada ima *drukčiju vladu*“, za koju je „nemoguće“ govoriti da je prevrtljiva i da će Albanci izdati Jugoslaviju. „Na žalost, ovu moju tvrdnju o albanskoj vladi istorija kasnije

⁴²) Isto, str. 95 (podvukao Ž. R.).

Tom Kardeljevom zaključku nije potreban komentar. Treba ga jedino imati na umu kao jedan od obračunskih ključeva kada slušamo i čitamo ideologe i oficijale u Sloveniji i Hrvatskoj koji otvoreno pozivaju u nove krstaške pohode protiv „najvećeg bastiona komunizma“, „crvene imperije zla“, „polarnog medveda“ koji i dalje preti bezbednosti Zapada, i slično.

Zagrebački „Večernji list“ od 17. jula 1991. otišao je u toj besomučnoj propagandi i divljanju tako daleko da opominje Sovjetski Savez da se ne meša u unutrašnje stvari Jugoslavije, i da se konačno Sovjeti „pomire s činjenicom“ da su sada najobičnija članica KEBS-a! Dakle, da su velika sila „na papiru“, „papirnati zmaj“, te da im međunarodnopravni status stalnog člana Saveta bezbednosti OUN ne vredi više ni pišljiva boba.

Neposredni povod za tu provalu besa i „junaštva“ (pod okriljem izvesnih zapadnih sila) bilo je pismo Aleksandra Besmertniha, ministra spoljnih poslova Sovjetskog Saveza, svojim kolegama u zemljama susedima Jugoslavije. U Besmertnihovom pismu – čije su osnovne teze, nacrt, intencija itd. bili pre toga predloženi Budimiru Lončaru, odnosno Saveznom sekretarijatu za spoljne poslove SFRJ – odista se opominju te zemlje da se ne mešaju u jugoslovensku krizu, osobito ne na način na koji to već uveliko čine neki naši susedi.

⁴³) Isto, str. 95.

⁴⁴) Isto, str. 95.

nije sasvim potvrdila ali naš stav u pogledu integriteta Albanije je uvek bio *isti*, bez obzira na to kakvo je bilo držanje albanske vlade prema nama“,⁴⁵ naknadno je zaključio.

POD RITMIČKO-HARMONIČKIM DIKTATOM SVETSKOG TRŽIŠTA I SVETSKOG KAPITALA

Koča Popović govori o „kominformovskoj 1948. godini“ kao našem *kraju iluzija*. Na jednoj strani, naš žilav i veliki otpor Staljinu i tzv. socijalističkom lageru, a na drugoj: specifično otvaranje prema Zapadu, svetskom tržištu itd.

Kardelj pod tim događajem podrazumava jugoslovensko „odlučno ne“ Staljinovom planu „da likvidira samostalnost i nezavisnost Titove Jugoslavije“ i da, *nota bene*, to istorijsko „ne“ postane vrhunska egida i aura „odnosa samoupravljanja“, koje je Kardelj tada ili tek naknadno *jedini* „video“. O tom jugoslovenskom istorijskom „ne“ mnogo se pisalo i raspravljalo.

„Zapad je bio podeljen u svojim stavovima. Jedni su smatrali da je došao kraj Titove Jugoslavije i da je *apsolutno nemoguće da ona izdrži Staljinov pritisak*, a drugi, rekao bih manjina, verovali su da *Jugoslavija može izdržati u svom otporu i pobediti* i počeli su da nam daju prvu ekonomsku i materijalnu pomoć u obliku *pospešivanja* trgovinske razmene itd. A bilo je i trećih koji su do te mere bili antikomunisti da su smatrali da je sve to *aranžirano* među komunistima da bi se lakše uticalo na Zapad“,⁴⁶ piše Kardelj. I dalje: „Proces otvaranja na Zapadu išao je relativno sporo, ali je ipak *išao*. U početku ga je ometala i naša *prelazna politika*. Naime, mi nismo hteli *odmah ići*, da tako kažem, „*svim topovima*“ protiv Sovjetskog Saveza, da ne bismo dali povoda za *vojnu intervenciju* protiv Jugoslavije“. ⁴⁷

Ljubiša Adamović, Džon R. Lempi i Rasel O. Priket, u knjizi *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle drugog svetskog rata*, o tome kažu: „Američki ekonomski odnosi sa posleratnom Jugoslavijom nisu se dramatično preobrazili

⁴⁵) *Isto*, str. 96 (podvukao Ž. R.).

⁴⁶) *Isto*, str. 131 (podvukao Ž. R.).

⁴⁷) *Isto*, str. 132 (podvukao Ž. R.).

preko noći, 28. juna 1948. kada je objavljena vest o sporu između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Obema stranama su bile potrebne godine, a ne dani, da bi se došlo do te velike preorijentacije“. Američka pomoć je „došla do svoje najviše tačke tek 1953. godine, kada je iznosila 31 odsto jugoslovenskog uvoza“.⁴⁸

Krediti EXIM banke, pomoć u hrani 1950. godine, ponovno uspostavljanje odnosa Jugoslavije sa Svetskom bankom (IBRD) i Međunarodnim monetarnim fondom (IMF) bili su oživotvorenje nove američke politike „*održavanja Tita na površini*“ („keeping Tito afloat“).⁴⁹

Međutim, postojale su dileme oko izravnjavanja deficita u platnom bilansu zemlje sa Zapadom. Navedena američka pomoć samo je donekle olakšavala taj problem. Situacija s platnim deficitom postala je kritična 1962. godine, i nagnala je Tita da i o tome progovori na proširenoj sednici Izvršnog komiteta CK SKJ u Beogradu, 14, 15. i 16. marta te odista kritične godine za Jugoslaviju. Težište toga problema, tako reći, fizički je materijalizovala ukupna finansijska zaduženost zemlje prema Zapadu. Osnovni dug zemlje iznosio je tada nešto više od milijarde i stotinu miliona dolara, ali je, s obzirom na tadašnju privrednu razvijenost i kredibilitet zemlje, bio preteško finansijsko breme. Tito je smatrao da nelikvidnost spoljnih plaćanja *kompromituje* zemlju u inostranstvu, a posebno u finansijskim i uopšte poslovnim krugovima na Zapadu. Upravo je tada IMF otkazao zajam Jugoslaviji u iznosu od 35 miliona dolara.

U toku je bila ekonomska reforma započeta 1961. godine, pa je Titu izgledalo da i s te strane nešto nije u redu. Govorio je o „haotičnom stanju“ u zemlji i potrebi da se nešto najozbiljnije preduzme. Na navedenoj sednici razmatrane su i oštro kritikovane „*klice autonomastva*“ i izvesni počeci, odnosno elementi *konfederalizma*.

Neke Titove rečenice zvuče apokaliptički i svojevrsan su lament nad zemljom čiji je neprikosnoveni vođa: „Čovek se pita da li je naša zemlja zbilja *kadra* da se *još drži*, da se ne *raspadne*?“

⁴⁸⁾ Lj. Adamović, Dž. R. Lempi, R. O. Priket, *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle drugog svetskog rata*, „Radnička štampa“, Beograd, 1990, str. 51.

⁴⁹⁾ *Isto*, str. 41.

„Neću da bacim koplje u trnje. Riješio sam da se borim. Nastupila je velika, teška i neizvjesna društvena prekretnica na kojoj iz kola revolucije ispadaju oni koji ne shvataju društvenu situaciju i njene zakonitosti“, nastavio je Tito. „Ja se već godinama, a naročito u posljednje dvije godine, *borim sam sa sobom. Šta da radim?* Vidim da neke stvari, ne idu“. „Dobro, ja sam generalni sekretar SKJ. Imam ogromnu odgovornost. A kad imaš odgovornost onda se postavlja pitanje: možeš li *tako* dalje raditi? Odgovornost imaš, a *ne sprovodi se ono što sugerišes ili tražiš*, nego se ide drugim pravcem“. Zbog tih kretanja „drugim pravcem“ Tito je postavio pitanje vlastitog opstanka na čelu Partije i države. Pomenio je kritike i žaoke njemu upućivane: „ostario si“, „imaš zastarjele koncepcije“, „možda po izvjesnim svojim kvalifikacijama ne odgovaraš sadašnjoj fazi društvenog razvitka“, i slično. „Ja se s tim ne slažem“, odgovorio je odrešito Tito na ta i neka druga pitanja i kritike, koje je sam parafrazirao. „Neću da bacim koplje u trnje zbog raznih razgovora“.⁵⁰

Tito je donekle dopuštao da su krivi i „oni gore“ i on lično; prvenstveno zato što nisu, odnosno što nije ranije preduzeo mere koje je imao pravo da preduzme („*nego ih tek sada preduzimam*“).⁵¹

O republikama i nacionalnim i republičkim interesima tada je rekao: „Dužni smo da budno pratimo i čuvamo tekovine revolucije *po nacionalnom pitanju* ... Ali, mi nećemo dozvoliti da se nacionalno pitanje *deformiše* u jednom negativnom pravcu *dezintegracije* naše socijalističke zajednice“. Isto tako „sistem radničkog samoupravljanja ne sme se dovoditi u pitanje. To je nešto *trajno*. Ako mi tu nećemo biti konsekvantni u zastupanju interesa naših *osnovnih* proizvodnih jedinica, *onda će nas jednoga dana najuriti. I zaslužili smo da nas najure!*“⁵²

Veoma je indikativno i to što je Tito na toj sednici pomenuo Šesti kongres KPJ, odnosno SKJ, i rešenost da se više ne vraćamo na sistem „*komandovanja i upravljanja svim*

⁵⁰) Videti: „Politika“ od 17. 18. i 19. novembra 1988. godine. Redakcijski naslovi i podnaslovi: „Nedovoljno rasvetljeni događaji“, „Politička i lična drama Josipa Broza“, „Ko je posejao seme autonomastva“. Priređivači toga još za javnost nedostupnog „materijala“ jesu novinari „Politike“ dr Rajko Đurić i Sava Dautović.

⁵¹) Isto.

⁵²) Isto.

i svačim“. Za *nesprovođenje* odluka *Šestog kongresa*, održanog 1952. godine, učinio je odgovornim najviši partijsko-državni vrh zemlje.⁵³

Prekretničke i kontroverzne 1962. godine problem preza-duženosti Jugoslavije i njena nemogućnost da udovoljava zahtevima inostranih poverilaca i poslovnih partnera samo su ona „najtvrd“ i tako reći fizički materijalna strana veoma složenih, protivurečnih i neizvesnih odnosa sa *svetskim kapitalom*; tačnije, sa njegovim glavnim finansijskim središtima i staništima (tzv. multinacionalne ili transnacionalne industrijsko-finansijske korporacije, velike poslovne banke, najvažnije centralne banke Zapada, efektne berze itd.). U tom i takvom kontekstu vođen je četvoročasovni razgovor između *Judžina Bleka*, predsednika IBRD-a, i *maršala Tita*, septembra 1950. u Beogradu. Razgovarano je pretežno o „*najvažnijim kriterijumima*“ i praksi davanja zajmova i kredita zemljama „trećega sveta“, a među njima i Jugoslaviji. Judžin Blek je bio profesionalni bankar, s iskustvom iz Volstrita, i nije se preterano obazirao na geostrateške ili političke razloge. Bio je veoma „tvrd“ pregovarač, i tek ga je Tito ponešto „smekšao“ u tom razgovoru svojom „obezoružavajućom iskrenošću i pregovaračkom sposobnošću,“ tvrde Adamović, Lempi i Priket u navedenoj knjizi. Verovatno je Tito 1962. godine imao na umu to i slična vlastita iskustva sa zapadnim bankarima.

U pitanjima novca i uzajmljivanja imao je Tito „degolovski konzervativna“, odnosno stroga shvatanja, i to *sve do sredine sedamdesetih godina*. Do tih naših ludih godina, ili „nepodnošljive lakoće“ zaduživanja i upadanja u veoma razgranatu mrežu svetskog finansijskog kapitala, Tito je neprestano insistirao da se unapred višestruko meri – ekonomski i politički važe – svaki dolar koji će se pozajmiti u inostranstvu. Posle izvesnih razobručavanja jugoslovenske privrede, na primer, donošenjem tzv. sistemskog zakona u 1972. godini, po kojem su se republike, opštine i čak reproduktivna preduzeća i poslovne banke mogli zaduživati gde i koliko hoće – svima su nam kola pošla nizbrdo.

Bankari sa Zapada su tada davali novac na zajam šakom i kapom. Bilo je to posle izvesnog *inicijalnog impulsa* iz tzv.

⁵³ Isto. Važno ishodište te sednice je poznato *Pismo izvršnog komiteta članovima i organizacijama SKJ*.

Trilateralne komisije, a posebno razrađenih pledoajea i čak „elaborata“ dr Henrija Kisindžera, Zbignjeva Bžežinskog, Roberta Maknamare i drugih.

Na čelu Svetske banke (IBRD) bio je tada Robert Maknamara, ranije ministar odbrane i lični prijatelj Džona Kenedija. Njegov kredito na tom izuzetno važnom položaju svetskog finansijskog kapitala bio je: finansijskim injekcijama podsticati ubrzanje privrednog razvoja u zemljama „trećeg sveta“ i stvoriti neophodne uslove za njegovu docniju berzansku transmutaciju da bi i on mogao steći vrednosti i obrasce potrošnje tzv. slobodnog sveta na Zapadu i u Japanu. Geopolitička dimenzija i anglo-američke pretenzije vladanja savremenim „svetom nacija“ subsumirane su u tom kredou i u politici „široke ruke“ Svetske banke pod Maknamarinim rukovodstvom.

Rezultati te desetogodišnje đavolske rabote svima su poznati. Svi u tzv. zemljama u razvoju osećamo to na vlastitoj koži: hiljadu četiri stotine milijardi dolara tzv. osnovnih dugova, koje će te zemlje otplaćivati „odavde do večnosti“, stotine milijardi dolara godišnje na ime plaćanja kamata i bankarskih provizija i premija za rizik, i povrh svega velika i višestruka zavisnost zemalja „trećeg sveta“ od Zapada i Japana. Prvenstveno, od SAD, zbog njihovog dominantnog položaja u IMF i IBRD, zbog delovanja njihovog „Fed“ (centralna banka) na tzv. otvorena tržišta novca i novčanog kapitala, a i zbog položaja Volstrita u svetskim finansijama. Sve to, i mnogo drugog u svetu finansija imao je na umu Džejms Bejker kada je na Kapitol Hilu, 24. maja 1991, pred jednim senatskim potkomitetom za spoljne poslove izjavio: „*Oružje koje imamo ima vrlo opasno punjenje!*“ Povod za tu Bejkerovu ratobornu izjavu bio je tzv. Niklsov amandman i težnja vlade SAD da baci na kolena „boljševičku“ Srbiju, a da pritom ne ošteti saveznu vladu Ante Markovića. Reč je bila o tako reći apsolutnom oružju u svetu finansija i transferu novih tehnologija koje u svojim rukama drže SAD, a tim oružjem one mogu da bace na kolena bilo koju drugu zemlju. U iskivanju toga oružja učestvuje i najmoćnija centralna banka sveta – Federal Reserve System – FRS („Fed“), koja na izvestan način vodi SAD, ali i svetsku privredu, prvenstveno posredstvom dolara kao rezervne valute №1 i superprivilego-

vanog položaja SAD u tim dvema međunarodnim finansijskim ustanovama.

Naravno, bilo je *kriza plaćanja* i pre 1962. godine. Na primer, ona iz 1954. koja je koincidirala sa završetkom tzv. Tripartitnog sporazuma sa Velikom Britanijom i Francuskom o načinu rešavanja problema deficita u platnom bilansu Jugoslavije. Tripartitni sporazum završen je odlukom britanske vlade početkom 1954. godine da uskrati finansijsku podršku našoj zemlji. „Međutim, na početku krize 1954. godine, Stejt department SAD se nadao da će *proširiti*, a ne napustiti Tripartitni sporazum, i da će odvratiti Jugoslaviju od *bilateral-nih aranžmana*, koji su Amerikance još uvek asociirali na kliring sa Nemačkom iz tridesetih godina“.⁵⁴

Zahtev Jugoslavije od 12. marta 1954. „da Stejt department koristi tripartitni mehanizam radi olakšanja otplate jugoslovenskih dugova zapadnoj Evropi“, doveo je „do još ambicioznijeg plana koordinirane akcije – do konferencije vlada kreditora sa jugoslovenskim predstavnicima koju je, izgleda, Titova vlada takođe želela toga leta“.⁵⁵ Sjedinjene Američke Države su se već tada interesovale za rešavanje tzv. *reprogramiranja dugova* Jugoslavije, i to putem konferencije kreditora. U tom pogledu SAD išle su korak-dva ispred zemalja zapadne Evrope. Američka „politička razmišljanja o *bezbednosti Zapada*“ imala su prevagu u odnosu na konsideracije o „uskim komercijalnim interesima“ zapadnih Evropljana.

Američka naklonost prema kompleksnoj finansijskoj podršci Jugoslaviji tokom druge polovine pedesetih i početkom šezdesetih godina imala je i drugu stranu medalje: u nju su bili upisani kodovi strategije i taktike bezbednosti Zapada, ali i krucijalna činjenica da je Sovjetski Savez od 1955. godine napravio i praktikovao vlastiti program *ekonomske pomoći* zemljama u razvoju. A i nešto pre tog „prelomnog“ trenutka, jula 1953, kada je SSSR dao poklon Proširenom programu tehničke pomoći Ujedinjenih nacija u visini od četiri milijarde rubalja. U SAD sve je to ocenjeno kao „sovjetska ekonomska ofanziva“.⁵⁶

⁵⁴) Lj. Adamović, Dž. R. Lempi i R. O. Priket, *isto*, str. 51 (podvukao Ž. R.).

⁵⁵) *Isto*, str. 51.

⁵⁶) *Isto*, str. 59.

Isuviše mali zajmovi Svetske banke tokom tog perioda, tzv. neodređeni kriterijum američke pomoći, *odbojnost Kongresa* prema finansijskoj podršci i proširenju programa pomoći Jugoslaviji i neke druge nepovoljne okolnosti nije mogla da „izravna“ Kenedijeva administracija s velikim uticajem na IBRD. Uz to, Kongres je vršio pritisak da se Jugoslaviji *ukine* status najpovlašćenije nacije.⁵⁷

„*Krizna situacija* s početka pedesetih godina ponovo se pojavila, ovog puta pre zbog *dugoročnih reformi* no zbog kratkoročne brige za opstanak“.⁵⁸ Pomenuti trifolijum pripovedača i analitičara američko-jugoslovenskih ekonomskih odnosa ima na umu *kritičnu* 1962. godinu. Još jedna odista velika i dramatična situacija u vezi s dugoročnim reformama privrednog sistema i ekonomske politike dogodila se u proleće 1967. godine na proširenoj sednici Izvršnog komiteta, posvećenoj gotovo hamletovskoj dilemi – *reforma iz 1965: da ili ne?! Oni koji su se tada zalagali za produžetak reforme bili su u manjini, ali je u tom trenutku odlučilo Titovo saglašavanje s njihovim gledištima, argumentima i pledoajeom. Međutim, bila je to njihova labudova pesma i početak kraja te relativno dobro pripremljene i izvedene ekonomske reforme. Sve poznije reforme ili tzv. stabilizacioni programi, uključujući i onaj tzv. Krajgerove komisije, bili su u odnosu na nju farsa i politički pragmatizam i voluntarizam.*

Uprkos tzv. Kenedijevoj rundi, odnosno Zakonu o proširenju trgovine iz 1962. godine, Jugoslavija se našla u situaciji da joj SAD ukinu, ponište status najpovlašćenije nacije – ustanovljen („odobren“) 1945. godine. I tada su izvesni kongresmeni svojim amandmanima dovodili u pitanje američko-jugoslovenske ekonomske i druge odnose.

Robert Maknamara, moćni predsednik Svetske banke u godinama kada je jugoslovensko društvo „leonovalo“ bez skafandra i druge opreme, i kada je „veselo živelo na račun buduće proizvodnje“, obratio se nedavno jugoslovenskoj javnosti posredstvom beogradskog nedeljnika „Vreme“. Reč je o „eskluzivnom intervjuu“, u kojem su dodirnete neke od najvažnijih tema kojima se bavi *mišljenje planete* ili Gorbačovljevo „novo mišljenje“. Dakle, razgovor o „ratu na Bliskom

⁵⁷⁾ Isto, str. 62.

⁵⁸⁾ Isto, str. 62 (podvukao Ž. R.).

istoku 1967. godine“, koji je svet doveo na ivicu termonuklearnog rata, o odnosima dveju supersila, o sadašnjem „svetu bez hladnog rata“, o opasnostima *unipolarnog* sveta (čitaj: angloameričkog svetskog carstva ili bar *Pax americana*), o velikoj, virtuelnoj i stvarnoj „opasnosti da Zapad i SAD neće uspeti da mudro upravljaju svetskim ekonomijama“, „koje sve više zavise jedna od druge“, i o finansijskoj pomoći Jugoslaviji – „samo uz jake garancije“⁵⁹

Maknamara se zalaže za finansijsku podršku Gorbačovljevim reformama, ali ta pomoć ne bi smela biti *uludo potrošena*. U njoj, kao i u onoj koju su SAD pružile Jugoslaviji pod budnim okom tog velikog stratega i taktičara američke planetarne „geopolitičke igre“ i odnosâ sa zemljama „trećeg sveta“ nema ni trunke sentimentalnosti i erazmovske težnje za uljuđenim čovečanstvom. Maknamara s ponosom naglašava da je uvek zastupao interese SAD, Zapada i zapadne civilizacije.

Jugoslovenska eksperimentisanja s radničkim samoupravljanjem uoči i u prvim godinama posle Šestog kongresa KPJ (SKJ), tzv. sistem stopâ akumulacije i fondova, „uveden u egzistenciju“ 1952/1953. godine, embrioni deviznog tržišta i konvertibilnosti dinara, *tendencija centralne banke* u uslovima i geopolitičkim okolnostima jugoslovenskog federalizma i ekonomske reforme 1961/1962. i 1965/1968. bili su na nivou i talasnoj dužini sovjetskog NEP-a dvadesetih godina i najmanje toliko *faktično egzistentni* i mogući kao „klice“ socijalizma i tzv. slobodne asocijacije rada u Marksovim fragmentarnim, ali dubokim i podsticajnim razmatranjima akcionarskih društava i kooperativnih fabrika.

Birokratska „opklada“ na tzv. realni socijalizam i „izbor“ te vrste i metoda tzv. socijalističke privrede (veoma slične, ako ne i identične tzv. azijskom načinu dirigovane i prozračne naturalne privrede) kao mogućeg predmeta *kritičke istorije nescentnog socijalizma* nije izvršen s obzirom na njegovu povesnost i civilizacijsku ukorenjenost, nego kao *falš-izbor* samih vrhova političke birokratije, zvane „nomenklatura“. Zato nam se dogodio *socijalizam iz epruvete*, zato i sada odgonetamo kontroverznu 1962. godinu itd.

⁵⁹) Videti: *Uzbudljiv novi svet*, „Vreme“, br. 34. od 24. juna 1991.

Nikad kao pokret i društvo nismo shvatili da je „moderni čovek“ počeo s renesansom, a ona s ponovnim uspostavljanjem stvarnih i filozofsko-teorijskih veza s *robnom* proizvodnjom, međunarodnom trgovinom, bankarskom ekonomijom, itd., na jednoj, i s uvek živim rimskim pravom (privatno, odnosno građansko i javno), na drugoj strani. Čovek se u takvom društvenom ambijentu zakonito udaljava od sebe kao *homo sapiensa*, kao pripadnika neke zajednice s pravičnim „prirodnim stanjem“, te samog sebe prenosi, premešta u ezoterički i egzoterički svet tržišne ekonomije, u kapital, u odnose finasijskog kapitala, u berzansku delatnost itd. A za sve to njemu su potrebni, zapravo neophodni, izvesna kritička svest, naučno-apstraktno mišljenje i vladanje makar osnovnim terminima i pojmovima nauke političke ekonomije. I u tim oblastima čovek se suočava s borbom za opstanak. Sve složenija i nemilosrdnija konkurencija novim proizvodima (robama), novim tehnologijama, metodima i oblicima tzv. menadžmenta i marketinga, cenama itd. čine tu borbu odista dramatičnom i neizvesnom. Radi se u izvesnom smislu i o „marcijalističkim“ igrama i veštinama neekvivalentne robnonovčane razmene, tzv. carinskim, deviznim i drugim ekonomskim ratovima itd. Dakle, „moderni čovek“ se nije u potpunosti oslobodio od svog altamirskog (lovačkog, nomadskog) i sedilačkog (skupljačkog i zemljoradničkog) bivstvovanja, kao što se ni protestantizam nije oslobodio katoličanstva ili uveliko sofistikovani kreditni sistemi od monetarnog zlata kao njihove stvarne i duboko zapretene „baze“, arhimedovske tačke.

Reču, jedan od najdubljih i najsloženijih korena sadašnje jugoslovenske krize sadržan je u onom našem varvarskom čupanju izvesnih civilizacijskih materijalnih i duhovnih korena na kojima su počivali privreda i društvo predratne Jugoslavije, a i one naše reforme i žive klice jedne specifične vrste socijalizma koji je nastao pedesetih i šezdesetih godina.⁶⁰

⁶⁰⁾ Za potvrdu navedenih konstatacija preporučujemo kritičko čitanje naučnih rasprava Milentija Popovića koje se odnose na navedene reforme, a zatim i nepreglednu statistiku, dokumentaciju, odgovarajuće zakonske akte itd., kao i članke i rasprave izvesnih inostranih visokokompetentnih ekonomista, sociologa i politikologa. Na primer, knjigu Pitera Vajlsa *Communist International Economics* iz 1966. godine, i u njoj posebno kritički osvrt na studiju Milentija Popovića o ekonomskim odnosima između socijalističkih država iz 1949. godine. Piter Vajls u toj knjizi govori o originalnom i značajnom dodatku Marksovom *Kapitalu* (treći tom, glava 12) iz pera Milentija Popovića. Emanuel Argiri, odavno poznat u svetu po svojim kritičkim

TRIJUMF ZAPADA ILI SUTON SVETSKE CIVILIZACIJE

Frensis Fukujama, Američanin japanskog porekla, započeo je diskusiju o tzv. *kraju istorije*.⁶¹ Tu svoju kontroverznu tezu zasnovao je na pojavama i činjenicama koje svedoče o potpunom raspadu ili „urušavanju“ tzv. realsocijalizma, ali i na jednoj Hegelovoj tezi, viziji ili anticipaciji kraja svetske povesti od trenutka kada je ugledao Napoleona na belome konju!? Fukujama pokušava da oponaša Hegela u pogledu na kretanje tzv. svetskog duha, koji je Hegel, gotovo beketovski apsurdno, konačno skrasio, odnosno usidrio u Pruskoj dvadesetih godina devetnaestog stoleća.

Prestankom tzv. hladnog rata, tačnije pobedom Zapada u tom ratu protiv istočnoevropskog „socijalističkog lagersa“ i velike „imperije zla“, njegove matice i vojnostrateškog i termonuklearnog kišobrana, *završeni su* glavni ideološki sukobi. Čovečanstvo sada može da predahne i posveti se pravim civilizacijskim stvarima, smatra Fukujama. Međutim, nije originalan ni u odnosu na svog američkog učitelja Alana Bluma, koji ga je uveliko inspirisao, podučio i možda protežirao. Prvenstveno, predavanjima na čikaškom univerzitetu i svojom takođe *provokativnom i kontradiktornom studijom* *Sumrak američkog uma* („The Closing of the American Mind“, 1987).⁶² Međutim, Fukujama s njegovom tezom o

razmatranjima neekvivalentne razmene između visoko industrijalizovanih zemalja i zemalja „trećeg sveta“, u knjizi *L'échange inégal* takođe pominje tu studiju Milentija Popovića. Preporučujemo i odgovarajuće članke i knjige o tzv. ilirskom sistemu društvene reprodukcije iz pera Benjamina Vorda i Jaroslava Vanjeka. Pisali su ih posle svojih studijskih boravaka u Jugoslaviji. O ekonomsko-finansijskim postignućima u Jugoslaviji pedesetih i šezdesetih godina pisao je i u intervjuima ih pominjao i nobelovac Milton Fridman, rođonačelnik tzv. čikaške monetarne škole, koji nije nimalo nežan prema bilo kojoj vrsti socijalizma. Isto tako, veoma su značajni članci i kritičke refleksije o jugoslovenskoj privredi i ekonomskoj politici u intervjuima profesora Abrama Bergsona, velikog znalca i autora mnogih knjiga o sovjetskoj privredi. I da ne ispisujemo dalje inostrane naučne radove o tom jugoslovenskom eksperimentisanju i našim „zvezdanim trenucima“, na koje smo, na žalost, potpuno zaboravili. Neprevaziđena su njegova kritička razmatranja savremenog državnog kapitalizma. Bez preterivanja se može reći da Milentije Popović zajedno s Lenjinom i Kejnzom sačinjava *trolist najdubljih i najsvestranijih analitičara savremenog državnog kapitalizma*.

- ⁶¹ Fukujama, *The End of History?*, „The National Interest“, leto 1989. godine.
⁶² U publikovanju te Blumove studije na srpskom jeziku u izdanju beogradske „Prosvete“, 1990, saradivala je Informativna služba Američke ambasade u Beogradu, Odeljenje za kulturu. Sol Belou, američki romansijer, pripovedač i nobelovac, napisao je „nadahnuti predgovor“ za tu Blumovu studiju, koja je „proglášena za knjigu decenije“ (to su izdavačke reference, odnosno preporuke, ispisane na koricama knjige). Alan Blum je „borac iz prve linije fronta u mentalnim ratovima našeg vremena“, kaže Sol Belou u tom svom ponešto „marcijalističkom“ predgovoru.

završetku svetske povesti i Blum, njegov učitelj, borac u prvoj liniji fronta mentalnih ratova ovog čudesnog „doba neizvesnosti“, teško se mogu naći u nekakvom mentalnom ili „postideologijskom“ saglasju.

Fukujamina teza je naišla na izvestan otpor u samim SAD. O „zavodljivoj draži“ i „sjajnoj analizi“ tog njegovog eseja pisao je Irving Kristol, izdavač časopisa u kojem je objavljen Fukujamin esej, ali uz napomenu da on ne veruje ni u jednu Fukujaminu reč. Takođe, Pjer Asner, francuski politikolog, i Gertruda Himelfarb, koja je žestoko kritikovala Fukujamu i kritički razotkrila njegovo neshvatanje Hegela i njegovog dela, brzo su reagovali i uputili više ozbiljnih prigovora i protivargumenata.

Fukujamina pseudodijalektika svodi se na prastaru spekulativnu trijadu: teza, antiteza i sinteza – pri čemu je sinteza prethodnog stadijuma istovremeno i teza ili premisa sadašnjeg stadijuma itd. Nekakav *progresus in infinitum*. Nešto bez kraja i konca. Rđava beskonačnost i pseudometafizičnost nekog društvenog procesa ili stanja.

Hegelova dijalektika ima bitno drukčija značenja i sadržaj. Ona je prvenstveno filozofsko-naučni metod, neprolazno oruđe opšteljudske kulture, ona obitava u svim sferama filozofije. Uveliko prevazilazi granice kartezijanskog dogmatizma (na čijem korenu je možda ponikla tzv. veštačka inteligencija najnovije generacije elektronskih računara), Kantove „stvari po sebi“, fihteovskog „Ja“ koje se graniči s narcisizmom (čovjek poklopljen vlastitim Ja) itd. Hegelova dijalektika „referira“ i iznosi na svetlost dana izvestan stvarni civilizacijski početak, sredinu, odnosno ničeovske „žive središnje klice“ i Sumpeterove „klice“ kapitalizma i socijalizma koje uče svoje povesne lekcije itd., i relativan kraj, odnosno suton izvesnih društvenih formacija i rađanje, odnosno specifičnu istorijsku „artikulaciju“ novih načina proizvodnje i novih društava. Od svega toga nema ništa u Fukujaminom eseju i njegovom „gnevu prema svetskoj povesti“ (Niče). Drugačije rečeno, Hegel ima u vidu i dijalektičko prevazilaženje izvesnog početka, a Karl Marks, njegov najdarovitiji učenik i sledbenik u 19. stoleću, kritički razmatra takozvane međučlanove ili srednje karike između zemaljske jezgre kapitalističkog načina proizvodnje i građanskog društva, i onih najotuđenijih, najjira-

cionalnijih i najviše zakukuljenih i zamumuljenih fenomena i pojava u oblasti bankarsko-berzanske delatnosti.

Gertruda Himelfarb, pretpostavljamo, ima na umu ta Hegelova i Marksova razmatranja, te zato s razlogom naglašava „realnost *neodredljivog*, kao i realnost *promena*“, i zato, možda, i nadrealističku i bulgakovljevsu *realnost izvesnih nedokučivosti i nepredvidljivosti* čovekovog i društvenog života.

Fukujama zato dolazi prekasno sa idejom da se religija, nacionalizam, rasa i etničko pripadništvo mogu pojaviti kao „ideološki suparnici“ zapadnjačkoj liberalnoj demokratiji. A upravo to suparništvo jeste ono što „žulji“ i uznemirava Fukujamu i njegove učitelje i političke mentore. U angloameričkom civilizacijskom vrtu ima „barbarogenija“ koji zlosrećnom Fukujami dijabolski došaptavaju teze i ideje pomoću kojih vode svoje mentalne i tzv. specijalne ratove s „ostatkom“ sveta. U tom vrtu, znamo, odavno se našlo mesta za poslovični *melting-pot*, odnosno permanentnu „veliku meljavu“ različitih etničkih grupa, nacija i njihovih kultura da bi se stvorila zajednička američka kultura i tzv. američka nacija, koja nije ni u kakvom smislu i određenju istovetna sa Staljinovom ili Brežnjevlevom „sovjetskom nacijom“. Ima u tom vrtu i Ničeovih „mušica“ koje uobražavaju da se u njima stiču i okreću *stožeri sveta*. U svakom slučaju, u njemu bitišu i deluju „ljudi sa odlučno *empiričkom žicom*“ i „pragmatičnom otvorenošću duha“, odavno je ustvrdio Vilijem Džems u njegovim *Essays in Radical Empiricism*, publikovanim u Njujorku davne 1912. godine. Ti ljudi iz svake reči, a pogotovu iz definicije ili formule, izvode njenu „vrednost u gotovom novcu“ i isprobavaju je kao rešenje nekog njihovog „programa“ za dalji rad, kaže Džems.

Nasuprot instrumentalističkom, odnosno pragmatističkom gledištu o istini, „stara Evropa“ još ukazuje izvesno poverenje Hegelovoj tezi sadržanoj u metafori: „Istina nije gotov novac, ne može se tezaurisati, niti prenositi iz ruke u ruku“.

U odgovoru na kritike, i u razjašnjavanju „nesporazuma“, F. Fukujama ističe da „Hegelu *dugujemo* naše savremeno shvatanje istorije kao *evolucije od primitivne*“ (Hegelovog „prirodnog stanja“ ljudskog roda – Ž. R.) *do moderne*, preko

niza stadijuma tzv. lažne svesti tokom koje su ljudi verovali u zakonitost stvari kao što je trgovina robljem i božansko pravo kraljeva“. Zato aktuelna „pobeda političkog i ekonomskog liberalizma (na način angloameričkog sveta i njegove filozofije – primedba Ž. R.) ukazuje na mnogo veći značaj ekonomskih u odnosu na političke procese u svetu“. U stvari, značenje izraza *„velika sila“* sve više će se zasnivati na ekonomskim nego na vojnim, teritorijalnim ili drugim tradicionalnim merilima moći“.

Ipak, cela ta stvar s angloameričkim ekonomskim i finansijsko-berzanskim trijumfalizmom u svetu ne prolazi baš tako lako i bez ikakvih dilema i, čak, ozbiljnih kontroverzi, pa Fukujama poseže za kontrapunktiranjem u svojoj globalnoj slici sveta.

„Sukob će i dalje biti moguć među državama u kojima se odvijaju istorijski procesi, kao i između tih država (na primer, Sovjetski Savez, Kina, Iran, Irak i druge zemlje „visokog rizika“ sa stanovišta mondijalnog kapitala i Zapada – napomena Ž. R.) i onih koje su na kraju istorije (SAD, Engleska, Japan, Nemačka, Francuska i druge zemlje s tzv. postindustrijskim društvom – napomena Ž. R.). Još uvek će se zadržati visok ili možda rastući nivo etničkog i nacionalnog nasilja ... Međutim, sukob širokih razmera morao bi obuhvatiti velike države koje se nalaze u istorijskim previranjima, a one, izgleda, nestaju sa scene“.⁶³

Hegelov „kraj istorije“, a zapravo Fukujamino tumačenje te Hegelove teze, i Fukujamin „gnev prema povesti“ stavljaju se u ovom slučaju u službu „neophodne podrške savremenoj državi“ (Fukujamin pledoaje).

Bitno drugačije viđenje i „drugi način“ rešavanja svetskoistorijskih problema sadrže velika filozofsko-naučna dela Fridriha Ničea i Martina Hajdegera. I zato se oni nalaze u tzv. *nemačkoj vezi* s angloameričkim svetom na paradoksalan i ambivalentan način. O „nemačkoj vezi“ govori Alan Blum u navedenoj knjizi, u delu u kojem raspravlja o nihilizmu na američki način (str. 153–266). Naime, Blum tu raspravlja o vrednosnoj relativnosti shvatanja i pojmova dobra i zla, o Ničeovoj kritici moderne demokratije, o „osobeno američkom

⁶³⁾ Fukujama verovatno aludira na SSSR, Kinu, Indiju ...

načinu probavljanja evropskog beznađa“, o popularizaciji nemačke filozofije u SAD, o nonšalantnom „zanimanju za Marksa“ na Čikaškom univerzitetu četrdesetih i pedesetih godina, o „nekakvoj neugodnoj vezi s fašizmom“ Fridriha Ničea (posthumno) i još više Martina Hajdegera (uživo, konkretno ..., što govori da Alan Blum nekritički prihvata staru političku intrigu protiv Hajdegera), o američkim recepcijama Maksa Vebera, Sigmunda Frojda i drugih Nemaca.

„Nemačka veza“ u angloameričkom svetu trebalo bi da relativizuje „ekstremni prosvetiteljski univerzalizam“ u SAD, da dovede do unakrsnog kulturnog oplođavanja nemačke filozofije i angloameričkog kritičkog empirizma i pragmatizma itd., ali iz sadašnje perspektive – posle perioda hladnog rata, tzv. planetarnog detanta, ujedinjenja Nemačke i ponešto poljuljane vere u „novu evropsku arhitekturu“ – ta veza izaziva i nezgodno povezivanje predstava s tzv. *nemačkim lobijem* u američkoj spoljnoj politici. Američko „traganje za samoosvešćivanjem“ i boljim razumevanjem sveta kojem hoće da *nametnu* vlastite vrednosti, merila i obrasce društvenog života već je prešlo granicu navedenih „nemačkih misionara ili posrednika“ u tom odista civilizacijskom i čak erazmovskom procesu, ali sada poprima i veoma opasna geopolitička značenja, odnosno proširenje ili upotpunjavanje pretenzija, načinâ i oblikâ *vladanja svetom*.

Postoje znaci koji upozoravaju da se čovečanstvo kreće ka apokaliptičnoj arhitekturi „novog svetskog poretka“, a ne ka nekom trajnijem svetskom miru i velikoj promeni u smislu i određenjima analiza i vizije Karla Polanija, tzv. *realne utopije* Ernsta Bloha i sličnog.

Međutim, može se s isto toliko razloga i s mnoštvom ukazivanja na motive i fenomene sadržane u „svetskim poslovima“ govoriti o američkoj vezi u Zapadnoj Evropi, a posebno u Nemačkoj. Na primer, Američki izazov Žan Žak Servan Šrajbера, izveštaji tzv. Rimškom klubu, delimična *amerikanizacija* sistema i procesa obrazovanja u Nemačkoj i drugim zapadnoevropskim zemljama, tzv. menadžment i marketing u privredi i drugim oblastima društvenog života u Zapadnoj Evropi, a da se i ne spominju „stvari“ u oblasti bezbednosti, trke u naoružavanju itd. Ne radi se o jednoobraznosti tih veza (ukoliko se uspostavljaju različitim „kanalima“), niti o neka-

kvoj platonskoj „supersimetriji“ njihove arhitekture, već o zbiljskim (empirijskim) vezama i oblicima koji možda teže platonskoj „najlepšoj vezi“: oblicima i modusima koji i sebe same i zapadnu civilizaciju „što više sjedinjuju“ spram „ostatka“ sveta.

NENAUČENE CIVILIZACIJSKE LEKCIJE

U jugoslovenskom i istočnoevropskom stremljenju i praktičnim pokušajima ka „socijalizmu s ljudskim likom“ najčešće se „zaboravljalo“ na mogućnost poslekapitalističke robne proizvodnje i tržišne igre razmene. Fizika i metafizika *takve* proizvodnje društvenog bogatstva i stvaranje teorijskih i institucionalnih, „kadrovskih“ i drugih uslova i pretpostavki za aktivno sudelovanje u svetskoj bankarskoj i berzanskoj delatnosti bili su, i ostali, naša *kvadratura kruga*.

„Kobnu privlačnost“ prozračnosti i jednostavnosti tzv. komandne ekonomije, koja je u ekonomskom smislu bila *bestežinska* i „božanska“ ekonomija, sada potiskuju tzv. tržišna orijentacija, „tržišna transformacija“ društvene svojine, mešovita reproduktivna preduzeća i poslovne banke, berzansko procenjivanje i kupoprodaje reproduktivnih preduzeća, stvaranje penzionih fondova „po tržišnim kriterijumima“ i unutar bankarsko-berzanske delatnosti, tzv. radničko deoničarstvo i drugo.

Narcisizam i gotovo apsolutna vlast političke birokratije na anticivilizacijskom (otrovnom) korenju „dogovorne“, odnosno bestežinske kvaziekonomije odavno su postali zla kob nastajućeg socijalizma u Jugoslaviji. U vezi s tim, učinjena je velika greška, možda i neoprostiva, što smo se „mi“ u Jugoslaviji povelili za sovjetskom ideologijom i praksom prihvatanja tzv. marksističke vrste socijalizma, a da se pri tome – ni „mi“ ni „oni“ – nismo zapitali odakle k nama dolaze marksizam, tzv. permanentna revolucija, teorijski prototipovi metoda i oblika *preskakanja* inače „nužnih faza“ društvenog razvitka i onog gotovo potpunog razračunavanja s robnom proizvodnjom i međunarodnom trgovinom kao „sferama otuđenja“, eksploatacije i svakovrsne „degradacije“ čoveka, a ne i višimilijumskim tekovinama čovečanstva!? Odakle i zašto?

Najsažetiji odgovor na ta pitanja glasi: sve to nam je došlo sa Zapada, i palo na plodno tle izvesnih radničkih i nacionalnih pokreta. Sve to su prihvatili uglavnom „levo orijentisani“ intelektualci – gotovo iz istih razloga kao i mnogobrojni intelektualci na Zapadu.⁶⁴

Propast kardeljevsko-bakarićevske antitržišne ekonomije nastupio je istoga časa kada je počela druga velika svetska ekonomska kriza u ovom stoleću. Dakle, krajem 1979. i četiri-pet godina pre sloma privreda zemalja Istočnoevropskog bloka. Bio je to „veliki prasak“. Međutim, jedino slovenačka privreda nije bila pogođena, i to iz navedenih razloga. Pre svega, stoga što se, pod Kardeljevom zaštitom i uz neprestane „spirituelne“ instrukcije i informacije iz njegovog ličnog „kri-znog štaba“ (Stane Dolanc, Sergej Krajger, Milan Kučan i drugi), razvijala kao *profitna*, i u tom smislu kao „zapadnoevropska“ nacionalna ekonomija. Pri tome je vešto iskorišćavala ostale republičko-nacionalne ekonomije, koje su uglavnom postupale po „kontraproduktivnom“ diktatu kardeljevsko-bakarićevske kvaziekonomije.

Hrvatska privreda je prva došla pod udar te velike krize, i bila teško uzdrmana. Prvo, zbog propalih investicija u okviru DINA – programa u oblasti petrohemijske industrije, usled potpunog sloma zagrebačke Privredne banke, zbog Obrovca i drugih „belih slonova“, kakvih je bilo, i još ih ima, u svakoj republici. Drugo, zbog gotovo neprikosnovenog idejno-političkog vođstva Vladimira Bakarića, kome su pomagali i odmagali razni Sirotkovići, Baltići, Dragosavci i drugi vehementni i naganjački uznositelji i dirigenti „dogovorne“ (bestežinske) ekonomije.

Potom su „došle na red“ Srbija i ostale republike – u tom apsolutno zakonitom periodičkom „svođenju računa sa svevišnjim“, tj. sa *zakonom vrednosti* u međunarodnoj primeni, odnosno „dimenziji“.

Jugoslovensku privrednu krizu, kojom je otpočela ta dvanaestogodišnja društvena i geopolitička kriza zemlje, naročito su otežavale hronične bolesti jugoslovenskog bankarstva

⁶⁴) Neke od tih ideja i načina društvene promene prihvatili su i mnogi američki intelektualci tokom dvadesetih i tridesetih godina. O tome, kao i o drugim veoma značajnim temama i problemima, vredi konsultovati izvrsnu knjigu Vorena Sasmana: *Kultura kao istorija: Preobražaj američkog društva u XX veku*, „Rad“, Edicija Pečat, Beograd, 1987, deo II: „Ideologija kao kultura“, glava 5. „Socijalizam i amerikanizam“.

i potpuno pogrešni potezi novčano-kreditne politike Đuranićeve savezne vlade. Radi se o odlaganju devalvacije dinara, koja je, umesto početkom 1979, ili još ranije, izvedena tek 6. juna 1980, i to u nedovoljnom postotku. Još značajniji uzrok onakvoga kraha bilo je bezglavo i preko svake ekonomske granice zaduživanje republika i pokrajina u inostranstvu za sve vreme trajanja mandata te vlade i do trenutka izbijanja svetske ekonomske krize novembra 1979. godine.

Jugoslovensko bankarstvo je tokom sedamdesetih godina obolelo od neke vrste „šizofrenije“. Tu i takvu ocenu izrekao je časopis „The Institutional Investor“, zajedničko glasilo Svetske banke i MMF-a, i to već u jesen 1979 – uoči godišnje skupštine tih dveju ustanova u Beogradu. U tom časopisu objavljeno je nekoliko članaka i intervju a posvećenih problemima i stanju jugoslovenskih finansija i privrede uopšte, a već naslov jednog opsežnog i krajnje kritički intoniranog članka bila je ta opšta dijagnoza, žaoka i opomena: Šizofrenija jugoslovenskog bankarstva. Međutim, naši „vodeći“ bankari i oficijali primenili su i u tom slučaju svoj omiljeni metod ignorancije i prećutkivanja. Zabašurili su to krajnje ozbiljno upozorenje sa najmerodavnijih mesta u svetu finansija.

Živimo u zemlji prebogatoj društvenim paradoksima i apsurdima. Statističke magle prekrivale su do tog dijabolskog trenutka sve „crne rupe“, „bele slonove“ ili „obrovce“ i „fenije“ naše materijalne proizvodnje i novčano-kreditnog sistema. Ni tog trenutka jugoslovenski bankari i oficijali nisu shvatili da je savremeni novac nešto poput „šestog čula bez koga ne možete upotrebljavati ni preostalih pet“, primetio bi Somerset Mom. Jer, već *tada* se moglo shvatiti ono američko, odnosno „Fedovo“ „apsolutno oružje“ koje pominje i kojim sada uveliko prete Džejms Bejker i ratoborni „staleži“ američkog oficijelnog društva.

Zapadna Evropa u tom *finansijskom ratu* nije neutralna. Nedavno je stvorila ustanovu za finansijsku podršku ekonomskim reformama i društvenim preobražajima u nekim istočnoevropskim zemljama. Sedište joj je u Londonu, a početni kapital oko 10 milijardi dolara. Na čelu Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) nalazi se Žak Atali, prijatelj i višegodišnji blizak saradnik Fransoa Miterana. Atali odrešito izjavljuje da je EBRD osnovana u kontekstu zamisli ujedinje-

nja Zapadne i Istočne Evrope. Dakle, radi produžetka procesa prekinutog pre pet stoleća!

„Kako *nepovratno vezati Istok sa Zapadom*“, pita Atali. Kako učiniti razvitak Istočne Evrope istovetnim onome na Zapadu? Kako, dakle, uvesti demokratiju, privatnu svojinu i tržišnu ekonomiju u zemlje koje su decenijama stagnirale ili, čak, i „trulile“ na anahroničnom „azijatskom korenu“? Kakvu ulogu u tome imaju finansije i savremeni novac koji je stvorio i razvio Zapad od velike krize do danas?

Evropska banka će se dugo suočavati sa veoma lošim stanjem finansija u tzv. poslekomunističkim zemljama, ali ona ima sposobnost da uspostavlja željene odnose i *uvrtanjem ruku!* Da, tako govori Atali, inače veoma obrazovan, svestrano nadaren i uglađen Francuz. Po potrebi, namicaće tim zemljama i finansijsku garotu. Uostalom, i to čine zlosrećnim zemljama u razvoju IMF, IBRD, centralne i velike poslovne banke Zapada i Japana evo već punih dvanaest godina.

Prema stanovištu Žaka Atalija, EBRD biće okrenuta privatnom sektoru, preduzetništvu i talasima „stvaralačke destrukcije“ u područjima tehnologije materijalne proizvodnje. Bivše komunističke zemlje *moraju* biti predane, odnosno prepuštene principima, odnosima i metodima višepartijske demokratije, svakovrsnog pluralizma i tržišne ekonomije, upozorava Atali. Međutim, *podvrgnuti* ih svemu tome mogu *de facto* samo dolar, nemačka marka i japanski jen iz čudotvornog monetarnog trougla, ali i *kamatonosni kapital* Zapada i Bliskog istoka, odnosno zemalja OPEC-a. Samo je ta vrsta kapitala po formama i metodima tako reći dijamantski tvrda, nerazoriva. A taj kapital, sa svim svojim oblicima, metodima i instrumentima, neukidivo pripada mondijalnom kapitalu.

Kraj *bestežinske, božanske ili dogovorne ekonomije*, i tzv. preorijentacija („spuštanje na Zemlju“) na svetsko tržište robâ, novca, radne snage, tehnoloških znanja i kapitala odigrava se u nas pod budnim okom IMF-a, te „banke centralnih banaka“ i svetskog „finansijskog policajca“. Stand-By Arrangements, „reprogramiranje“, ili „refinansiranje“ jugoslovenskih spoljnih dugova, LIBOR, klauzula o unakrsnoj docnji pri plaćanju kamata i otplate glavnice dugova inostranstvu, „tiha“ i službene devalvacije dinara, različiti tipovi deviznih kurseva i još puno termina iz teorije i prakse bankarske ekonomije

ušli su i u jezik tzv. masmedija i „običnih“ ljudi. Suočeni smo neprestano s *kriznim* oblicima novca i kredita. Na to smo već oguglali, ako ne i sluđeni.

Velike finansijske odluke IMF-a, Svetske banke i ostalih finansijskih ustanova veoma se brižljivo i u najvećoj tajnosti pripremaju. Potom ih virtuožno u delo sprovode bez trunke sentimentalnosti, ili odlaganja i preudešavanja. Njihovi predstavnici (tzv. misije, radne grupe i pojedinačni eksperti i oficijali) imaju na raspolaganju sve relevantne podatke iz ove zemlje. Čak i one kojih nema u tzv. materijalima sa oznakama „strogo poverljivo“ i „državna tajna“. Sve to i još mnogo štošta imao je u vidu Džejs Bejker, ministar finansija u vreme Reganove vlade, kada nam je pripretilo oružjem sa „specijalnim punjenjem“.

Džejs Bejker ima odista veliko iskustvo u vođenju finansijskog rata s *ostatkom* sveta. U prvom redu, protiv Zapadne Evrope, na jednoj, i protiv Japana, na drugoj strani. „Patent“ i metod je preuzeo od M. Blumentala, šefa američke blagajne u vreme Džimija Kartera i slobodno fluktuirajućih deviznih kurseva.⁶⁵

Bejkerove i Atalijeve pretnje ne treba olako primati. Obojica deluju na istoj talasnoj dužini i neprikriveno agresivno kada se radi o odnosima između Zapada i „poslekomunističkog“ Istoka, mada povremeno i sami među sobom zameću kavage i čak vode finansijske ratove.

Svetski finansijski *aleatorijum* s karakterističnom ažiotažom, odnosno berzanskim diferencijalnim poslovima (doktor Ivo Perišin to slikovito naziva „svetskim finansijskim vrtlogom“ i „finansijskom magmom“)⁶⁶ čvrsto u svojim rukama drže najrazvijenije zemlje Zapada i Japan. Upravljaaju tom

⁶⁵) Blumentala je Volstrit smatrao „jednim od svojih jačih advokata u Carterovu Kabinetu“, kaže William Greider u knjizi *Tajne hrama: Kako Federalne rezerve vode SAD („Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country“* New York, 1987). U toj „priči iznutra“ o *najmoćnijom centralnoj banci sveta* (FRS) W. Greider kritički razotkriva metode funkcionisanja „Feda“ i rasvetljava njegovu stvarnu moć. Ona je neizmerljiva, tako reći kolosalna, kao što su to i *zakulisne političke igre i borbe* unutar vrhova establišmenta SAD i između njih i takvih vrhova u zemljama EZ i u Japanu. Blumental je znao da igra i otvorenim kartama, te je u toku mandata Džimija Kartera celome svetu najavljivao *klizanje naniže* njihovog „zelembača“. Cilj im je bio postizanje veće konkurentnosti za američka industrijska preduzeća i privredne delatnosti okrenute inostranstvu, svetskom bazaru i finansijskom kazinu. Džejs Bejker je odista imao šta da nauči od Blumentala, ali i od Pol Volkera, „jedinog čoveka koga je dolar slušao“, i koji je „proneo slavu“ „Feda“ u *borbi s inflacijom*.

⁶⁶) Videti: Ivo Perišin, *Svjetski finansijski vrtlog*, „Informator“, Zagreb, 1988.

svetskom kockarnicom, ubiru monetarne rente i diferencijalne dobiti, i nastoje da „transformišu“, odnosno modernizuju i „uljude“ sav ostali svet.

Kenet Galbrajt veoma često kritikuje Miltona Fridmana i neomonetariste što poistovećuju savremeni računsko-apstraktni i simbolički novac s *novcem prošlosti*, tj. s pisanim i nepisanim pravilima, odnosima i modusima tzv. zlatnog standarda, a i monetarnog agregata M-1 u izvedbi FRS-a, odnosno „Feda“, Bundesbanke, centralne banke Japana, Švajcarske i drugih zemalja sa stabilnom valutom. Galbrajt tvrdi da „danas niko ne zna sasvim sigurno šta je novac, jer novac su i bankarski depoziti, berzanske akcije, kreditne kartice. A teško je, pa i nemoguće, „upravljati“ nečim ako ne znate sasvim tačno šta je to nešto“.⁶⁷

Koliko je novac oduvek bio važan za Zapad i za njegove pretenzije da vlada „svetom nacijâ“ najbolje ilustruje istorijska činjenica da je Isak Njtn bio jednovremeno poslanik u engleskom parlamentu i direktor kovnice novca u Londonu. Aktivno je sudelovao u dalekosežnoj *monetarnoj reformi*, koja je otvorila put „tendenciji centralne banke“, tj. stvaranju slavne i sada veoma moćne *Bank of England*. A Njtn je, znamo, ne samo pronalazač opštih zakona kosmičke mehanike već i jedan u „zlatnom trolistu“ matematike svih vremena – zajedno sa Arhimedom i Gausom.⁶⁸

⁶⁷) Videti: John Kenneth Galbraith *Money: Whence It Came, Where It Went*, Andre Deutsch Limited, London, 1975, posebno str. 280–281, na kojima Galbrajt kritikuje Fridmanovo viđenje „monetarne politike kao ključa konzervativne vere“ u pomenuta „pravila novca prošlosti“ i u „formulu minimiziranja uloge vlade“ u pitanjima novca i kredita. Fridman zagovara vešto „upravljanje novcem“ sa stanovišta FRS-a, odnosno centralnog bankarstva. Inflacija je, po njemu, „uvek i svugde monetarni fenomen“.

U vezi s navedenim i u opštim crtama razmatranim pitanjima savremenog novca i berzanske delatnosti videti: Z. Rakočević *Dinar i zlatnovolutni standard*, Institut za društvene nauke i Institut za političke studije, Beograd, 1973, i *Politička ekonomija: Finansijski kapital, etatizam, udruživanje rada*, „Privredni pregled“, Beograd, 1978.

⁶⁸) I Kraljevina Srbija, pa i međuratna Jugoslavija, imale su na čelnim položajima svojih narodnih banaka i državnih trezora najdarovitije, najobrazovanije, napredozimljivije i zemlji odane ljude. Među njima su bili: Đorđe Vajfert, guverner čiji potpis stoji na konvertibilnim dinarskim novčanicama štampanim u Parizu 1893. godine; Lazar Paču, čovek visokog teorijskog znanja i talenta, koji je, kao ministar finansija, ingeniozno finansijski pripremio Srbiju za balkanske ratove i prvi svetski rat; Kosta Stojanović, čovek sa dva doktorata stečena na Sorboni, veliki matematičar (rodonačelnik srpske matematičke škole) i ekonomista – na položaju ministra privrede za vreme carinskog rata između Srbije i Austro-Ugarske; Kosta Cukić, doktorirao u Hajdelbergu, napisao trotomno delo *Državna ekonomija* (1851–1862), uvodio privredne propise i bakarni novac u tadašnjoj Srbiji; Milan Stojadinović, ministar finansija i predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije (1922–1926, 1934–1935, i 1935–1939); doktor nauka, priznati finansijski ekspert i na Zapadu, i drugi.

Posleratna „avnojevska“ Jugoslavija nije pridavala veći značaj finansijskim pitanji-

Navedena Bejkerova pretnja Jugoslaviji, odnosno „boljševičkoj Srbiji“ sadrži i jednu bogohulnu notu sa čisto zapadnjačkog stanovišta. Preti nam finansijskim oružjem, a nema pravu metu na koju bi to oružje usmerio! To više nije ni ono poslovično pucanje topom na vrapca. Jednostavno, američki profesori i savetnici SIV-a, Džefri Saks, Stiv Henke i drugi Američani, prvo su u kooperaciji sa inž. Antom Markovićem, Živkom Preglom, Mitjom Gasparijem i mnogim drugim *dezarmirali* Narodnu banku Jugoslavije, faktički joj poništili i ono malo preostalih funkcija i poslova, i sada zdušno rade na tome da je sasvim ukinu, zatru.

Naime, profesor Stiv Henke, lični savetnik Živka Kazimira Pregla, sve dok nije pobegao – dezertirao s funkcije potpredsednika SIV-a, radi na oživotvorenju vlastitog modela *Currency Boarda*, od pet članova, koji bi u celosti preuzeo ulogu i funkciju NBJ. Sedište tog *monetarnog odbora* – gledajte čuda! – trebalo bi da bude u Cirihu, u Švajcarskoj, a tamo bi se preselila i topčiderska štamparija novca, ili bi se – sredstvima „razdružene“ Jugoslavije – kupila nova štamparija negde na Zapadu.

Stiv Henke inače pozitivno ocenjuje program reformi savezne vlade, ali ne i njihovu izvedbu, tzv. operacionalizaciju ili iskustvenu „akcidenciju“, dakle, ono *per aluid* tih reformi – što je postojalo preko i posredstvom Savezne skupštine, republičkih političkih vrhova, različitih privrednih subjekata, na jednoj, i IMF-a, Svetske banke, nekoliko stotina poslovnih banaka, tzv. Pariskog kluba, EEZ itd., na drugoj strani. U fenomenalnom, znakovitom i „horor“ – intervjuu, koji je upriličio beogradski nedeljnik „Ekonomska politika“ od 17. juna 1991, Henke kaže: „Sve je bilo *upropašćeno* zato što imate Narodnu banku koja monetarnom politikom *nije u stanju* da brani stabilnost svoje valute. Sa ovakvom organizacijom NBJ *nikada nećete imati izgleda da uspete*, izvedete politiku reformi i stabilizacije, te omogućite dotok inostranog kapitala i razvoj“. ⁶⁹

ma. Pozitivni i, rekli bismo, briljantni izuzeci koji potvrđuju to zlosrećno pravilo bili su Milentije Popović, Vojin Guzina i Nikola Miljanić.

⁶⁹ Američanin Stiv Henke, sprema se za podvig života. „Odneće“ građanima Jugoslavije njihovu centralnu banku i štampariju novca a da oni to i ne primete. Lišiće ih trajno njihove valute i tzv. finansijskog suvereniteta zemlje dok oni budu zaokupljeni nekim svojim starim svađama, nesporazumima, neraščišćenim pitanjima i „učvorenim“ interesima.

Henke prepevava tezu Frensisu Fukujame: politička kriza u Jugoslaviji samo je posledica njene ekonomske krize. Na žalost, to Fukujamino i Henkeovo pojednostavljivanje ne mogu ili neće da shvate jugoslovenski političari, i eto pravog razloga za njihove međusobne svađe, gloženja i ratove.

Dinar bi, prema Henkeu, i dalje bio vezan za nemačku marku, ali bi te veze odsad bile zlatnim nitima protkane. Bundesbanka bi postala prava centralna banka Jugoslavije. Međutim, ako se predsednik Džordž Buš i kancelar Helmut Kol nisu sporazumeli oko takvog nemačkog pokroviteljstva nad Jugoslavijom, ostaje pitanje zašto Henke prebacuje na Bundesbanku obezbeđivanje krvotoka za sve anemičniju i kolabirajuću jugoslovensku privredu kad toj banci najveće glavobolje zadaju nemačke istočne provincije, a potom finansiranje velike i skupe evakuacije sovjetskih trupa s nemačke teritorije!

Može se poći od hipoteze da je Nemačkoj u decembru 1989. godine *odgovaralo* ono „partizansko“ vezivanje dinara za marku. Istina, Nemačka bi ostvarenjem Henkeovog modela imala jednu dodatnu veliku brigu oko monetarno-kreditnih transfuzija jugoslovenskoj privredi i Jugoslaviji u celosti, ali bi na osnovu „tvrde“ monetarističke formule M-1, denominirane u nemačko-jugoslovenskom dinaru, neprestano ubirala specifičnu monetarnu rentu u vidu različitih kamata i provizija. Uz to, raspolagala bi tako reći besplatno depozitima po viđenju jugoslovenskih poslovnih banaka, reproduktivnih preduzeća i građana. Besplatno bi, unutar izvesnih *relativistički* određenih bankarskih tokova i rokova, raspolagala i milijardama maraka i dolara iz tzv. tekućeg poslovanja jugoslovenskih privrednih subjekata.

Henkeov model ili sistem uveliko podseća na „sistem“ *Banque Royale* Džona Loa, primenjen u Francuskoj početkom osamnaestog stoleća. Džon Lo, „škotski finansijski pustolov“ (ocena Karla Marksa i drugih velikih ekonomista osamnaestog i devetnaestog stoleća) ili „genije administracije“ i „jedan među najvećim monetarnim teoretičarima svih vremena“ (kako ga ocenjuje, uznosi i u zvezde kuje Jozef Šumpeter), izveo je poduhvat *stvaranja centralne banke* u zemlji koja je iskusila sve negativne posledice merkantilističke politike Luja XIV i njegovog ministra finansija Zan-Batista Kolbera. Džon

Lo je nastojao da „udahne dušu“ toj *imaginarnoj celini* francuske (kolbertističke) verzije merkantilističkog sistema. Umesto Kolberovog sistema *kontrole* privredne aktivnosti, koji je žestoko pogađao manufakturnu proizvodnju, a osobito francusku poljoprivredu, Džon Lo „uvodi u egzistenciju“ jednu vrstu hipotekarne banke „za snabdevanje naroda novcem“. Naravno, bio je to *papirni* i nalogodavni novac („kejnzi-janski“ aspekt tzv. *fiat-money-a*), koji „nikada ne bi bio ni preskup niti prejeftin“. ⁷⁰ Džon Lo je, tako reći, u brišućem letu ukinuo (poništio) svojevrсну ontološku razliku između menice i hipoteke. Loov poduhvat sadržao je i važan „monetaristički aspekt“: među „vrlinama papirnog novca“ odlučujuću ulogu ima njegova *količina* (monetaristički novčani agregat M-1), koja „*podleže racionalnom upravljanju*“. ⁷¹

Džon Lo, „*praotac ideje o regulisanom novcu*“, i njegova smela (revolucionarna) ideja o *proizvodnji novca*, tj. o *nacionalnom kreditu kao stvaraocu papirnog novca* sa relativno stabilnom funkcionalnom vrednošću ili/i stabilnom *kupovnom snagom*, dali su inicijalni impuls, odnosno otvarali su teorijske i praktičke vidike za sve buduće generacije tzv. monetarista i neomonetarista. ⁷²

Novac otporan na haos, naslov je „Stava s povodom“ iz pera prof. Stiva Henkea. Njegov neomonetaristički i prosvetiteljsko-trijumfalistički „Stav s povodom“ objavila je „Ekonomska politika“, br. 2.053, od 5. avgusta 1991. godine. Dakle, nepuna dva meseca posle navedenog intervjua datog istom nedeljniku.

„U maju ove godine sovjetski premijer Valentin S. Pavlov zazvonio je na uzbunu povodom rublje. Da bi sprečio totalni kolaps rublje Pavlov je pozvao sedam glavnih industrijskih zemalja da odobre kredite za podršku SSSR-u“, saopštava Henke na samom početku navedenog članka. Zatim sledi opora konstatacija da su „sovjetski građani izgubili poverenje kako u rublju tako i u Gosbanku. Za njih rublja je postala tek nešto malo više od predmeta za porugu. Da bi zaštitili imovinu od eksploatacije preko noći, građani su menjali rublje

⁷⁰) Videti: Jozef Šumpeter, *Povijest ekonomske analize*, str. 243 i 244.

⁷¹) *Isto*, str. 244 (podvukao Ž. R.).

⁷²) Videti: str. 266–267 Šumpeterove *Povesti ekonomske analize* i kritiku monetarizma i neomonetarizma u knjigama Ž. Rakočevića *Dinar i zlatnovalutni standard* (1973) i *Politička ekonomija* (1978).

za zelenu valutu. Ova zamena 'valuta' vrlo je mnogo koštala Sovjetski Savez. Da bi dobili malo papira, kojeg proizvode zapadne centralne banke tako reći bez troškova, Sovjeti moraju da razmene realne proizvode i usluge. Otuda bekstvo od rublje generira perversiju jer pomoć teče iz Sovjetskog Saveza ka Zapadu".

Henkeova konstatacija da zapadne centralne banke *produkuju papir* (računsko-apstraktni i simbolički novac bez inherentne vrednosti) i njegova žaoka i čak sarkazam da bekstvo sovjetskih građana iz potpuno obezvređene rublje neprestano „generira perversiju“ odlivanja robne vrednosti, odnosno dela društvenog bogatstva iz Sovjetskog Saveza ka zemljama Zapada na talasnoj su dužini Džona Loa, ali i Milтона Fridmana iz sedamdesetih godina, posle „uvođenja u egzistenciju“ slobodno fluktuirajućih valutnih tečajeva i deviznih kurseva. S istom dozom cinizma i sarkazma Milton Fridman je tada poručivao zapadnim Evropljanima i Japancima da SAD mogu u neograničenim količinama liferovati svoje „zelembaće“ za njihove mašine alatlijeke, skupocena pića, automobile, različite proizvode mikroelektroničke industrije itd. Stvari su ipak sredinom sedamdesetih godina uzele izvestan normalan tok, zapadni Evropljani su smislili svoju tzv. monetarnu zmiju, a potom i „eki“, a japanski jen je doživio pravu renesansu.

Stivu Henkeu su te konstatacije i žaoka samo „kritička prolegomena“ ili početni akord za već poznatu melodiju uspostavljanja „čvrstog monetarnog sistema“; „samorazumljivog“ i *jednostavnog za vođenje*. „Da bi se ovaj tok preokrenuo, Sovjetski Savez mora da postavi monetarni sistem koji će biti čvrst, razumljiv i jednostavan za vođenje. Štaviše, novi sistem morao bi da bude onaj koji je dokazan u mnogim zemljama, uključujući i sam Sovjetski Savez. Takve zahteve ispunjava *Currency board system* (sistem s monetarnim odborom)“. Sve što u vezi s tim sistemom važi „u slučaju Jugoslavije“ važi i za Sovjetski Savez i njegovu centralnu banku. Naravno, s izvesnim nužnim preinakama, odnosno specifičnim korenitim i izvedenim elementima bankarske ekonomije unutar respektivnih geopolitičkih prostora.

U simptomatičnom podsećanju Stiva Henkea na sovjetske dvadesete godine iskrasao je iz duboke pozadine sam lord

Džon Majnard Kejnz. Tog ekstravagantnog lorda i velikog ekonomskog mislioca Henke dovodi u vezu s tzv. *britanskom rubljom* intervencionističkih zapadnih armija u „severnoj Rusiji“ toga doba. Pozvao se na arhive Forin Ofisa, u kojima su zapretene te zanimljive istorijske činjenice i Kejnzovo *očinstvo* te rublje. Taj bizarni monetaristički detalj ili, pak, moment, odnos, fragment i *tren* u svetskim finansijama služi prof. Henkeu kao dodatni potporni stub u propagiranju njegovog sistema s monetarnim odborom u Cirihi ili nekom drugom finansijskom središtu Švajcarske. Razlika u odnosu na „jugoslovenski slučaj“ sastoji se, između ostalog, i u tome što bi Sovjetski Savez „dobio“ američki *Federalni rezervni sistem* (tzv. „Fed“), kao „kompenzaciju“ za nepovratno izgubljenu Gosbanku, dok bi se Jugoslavija morala „zadovoljiti“ *Bundesbankom* kao svojom centralnom bankom.

„Da bi ustanovio konvertibilnu rublju Sovjetski Savez trebalo bi da *ukine* Gosbanku“, upozorio je Pol Volker grupu centralnih bankara Istoka i Zapada. „*Centralne banke*“, primetio je, „*nisu oštrica tržišne ekonomije*“. Volker je naglasio činjenicu da su se *tržišta razvila mnogo pre nego što su se centralne banke pojavile* i završio sugestijom da su „*centralne banke* institucija koja zapravo *možda ometa prelazak ka tržištu*“. U ovom pasusu ima više „ideologijskih zaborava“, historiografskih falsifikata, teorijskih grešaka i zamena teza, nego reči. *Prvo*, apsolutno je nezamisliva konvertibilna valuta bez centralne banke u zemljama s tržišnom ekonomijom, ali i u zemljama koje čine prve korake u smislu dosledne tržišne ekonomije. *Drugo*, *tendencija centralne banke* trajala je na Zapadu nekoliko stoleća, i tek na kraju, kao kruna dela, stvorene su *Bank of England* (1694), *FRS* (1913), *Bundesbanka* u okviru sva tri nemačka Rajha (na pomolu je modifikacija te značajne centralne banke unutar geopolitičke i društvene konteksture tzv. četvrtog rajha), centralne banke Švajcarske, Francuske, Japana itd. *Treće*, evazivna je i netačna tvrdnja (sadržana u polurečenici!) Pola Volkera da centralne banke „*nisu oštrica tržišne ekonomije*“. *Četvrto*, tobožnja „činjenica“ da centralne banke *ometaju* prelazak na tržište apsolutno protivureči činjenicama i *conflicting facts* savremenih tržišnih i bankarskih ekonomija. Tamo gde su centralne banke *banke banaka* i ujedno tzv. *nacionalne* (više ili manje etatizo-

vane) banke – osiguran je sam *stožer* bankarske ekonomije, omogućene su korekture novčano-kreditne igre iz poslednje (strateške) linije, moguće su veze sa IMF-om, Svetskom bankom, drugim centralnim bankama i najvećim otvorenim tržištima novca i kreditnog kapitala. Zemlja bez centralne banke isto je što i organizam bez centralnog nervnog sistema i krvotoka. Centralna banka je i „nešto više“ od ta dva njena bitna određenja. *Peto*, tržišta su se razvila ne samo pre centralnih banaka već i hiljadama godina pre kapitalizma. Taj Henkeov (da li i Volkerov?) argument protiv centralnih banaka ujedno je argument protiv kapitalizma, odnosno kapitalistički funkcionalizovane i strukturirane igre razmene i robne proizvodnje. „Vratimo“ se – poput Prudona, Darimona, Rodbertusa i drugih zastupnika tzv. malograđanskog socijalizma – na „prepotopske“ oblike, odnosno prototipove tržišta i robne proizvodnje. Ukinimo „Fed“, Englesku banku, Bundesbanku i sve ostale centralne banke tzv. slobodnog sveta! Ukinimo i berze, jer su buržoaske tvorevine relativno novijeg datuma u civilizacijskom razvitku ljudskog roda. Ta bogohulna nota resko je zazvučala u navedenom Henkeovom „argumentu“ protiv centralnih banaka.

„Najlogičnija rezervna valuta koju bi Odbor (u Švajcarskoj – napomena Ž. R.) trebalo da prihvati jeste *američki dolar*, jer je dolar najraširenija strana valuta u zemlji“ – *sovjetskoj*. „Time bi se došlo do nekih dvadeset milijardi USD“, nastavlja minuciozno Stiv Hanke. „To može poslužiti kao osnova da se dođe do barem još dvadeset milijardi USD kroz stand-by sporazume sa zapadnim vladama, MMF, Evropskom bankom i s drugim multinacionalnim organizacijama“. Tako nas Henke dovodi do samog kraja te monetarističke skaske: pomenutom monetarnom odboru treba podići kredibilitet. Ništa bolje se ne može smisliti i preporučiti od *stacioniranja i inkorporiranja Odbora u zoni „sigurnosnog raja“*, dakle, u Švajcarskoj! Upravo tako o tome pripoveda, „logički“ zaključuje i predlaže profesor i savetnik Stiv Henke. Naposletku, Henke upozorava vladu u Moskvi da ne propusti izlečenje rublje. Raspoznavanje i utvrđivanje bolesti rublje odavno su izveli monetaristi na Zapadu. Oni, stoga, treba da odrede terapiju i mesta izlečenja, kao i glavne i pomoćne lekare:

„Ako vlada u Moskvi *propusti* da izleči rublju (nipošto ne sama, već uz prethodni sporazum da to „za nju“ učine

eksperti sa Zapada, i na Zapadu – napomena Ž. R.), sovjetske će republike ispuniti svoje *pretnje* da će ovu *prazninu* popuniti izdavanjem vlastitih valuta. *Republike* koje budu ustanovile monetarne Odbore imaće *isto iskustvo* kao i svojevremeno vlada severne Rusije: njihove rublje će brzo *isterati* sovjetsku rublju iz opticaja, i dalje *poniziti i diskreditovati* Moskvu“.

Reči i sintagme: „propustiti“, „republike“, „praznina“, „isto iskustvo“, „isterivanje“ i „poniziti i diskreditovati“ posebno su naglašene jer su elementi Henkeove mentalne slike o sovjetskim finansijama kao *apsolutnoj zbilji s negativnim predznakom* i konotacijama. Henke tu i takvu zbilju predstavlja i „civilizacijski razrešava“ unutar celokupnosti intelektualnih funkcija neomonetarizma i anglosaksonskog kritičkog empirizma, odnosno pragmatizma. Reč je, naravno, i o Henkeovoj *prokrustijadi* kojom rasteže azbučne pojmove i formule neomonetarizma na finansije „poslekomunističkih“ zemalja (prvenstveno, na sovjetske i jugoslovenske finansije), i, jedno vreme, usklađuje i „skladišti“ aktuelne i povesne društvene činjenice tih zemalja u apriorističke šeme, matrice i modele neomonetarizma, odnosno unutar filozofije, strategije i ratne veštine „Feda“, IMF-a, Svetske banke i drugih najvažnijih finansijskih ustanova angloameričkog sveta.

Ta Henkeova prokrustijada je marcijalistička u najvišem stepenu. Njom se, kao i Džefri Saks, našao u „petoj brzini“; kako u pogledu procesa tzv. tržišne transformacije „društvene svojine“ (na šta aludira američki nedeljnik „Time“ metaforom o ritmu transformacije, 29. jula 1991, tako i u poslu ukidanja navedenih „anti-valuta“ i „preživelih“ centralnih banaka.

Model – „sistem“ tzv. monetarnog odbora i „štampanije novca“ sa sedištem u Švajcarskoj kao geopolitičkoj zoni „sigurnosnog raja“ treba da donesu Sovjetskom Savezu konvertibilnu *anglosaksonsku* „rublju“, a Jugoslaviji *nemački* „dinar“. Reč je o artikulaciji i zapadnjačkom „naganjaštvu“ kojima se američki dolar, nemačka marka i japanski jen etabliraju kao dosledno *svetske valute* u svakom bitnom značenju i dimenziji. te čudesne sintagme i formule unutar savremenog svetskog *monetarnog provizorijuma*. Postigne li se sve to u finansijskoj praksi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, *a sve upućuje na takav opšti zaključak i predviđanje*, Zapad će bez zrnca baruta postići ono što Napoleon i Hitler nisu mogli postići na bojnopolju.

Međutim, postoji u svemu tome jedno veliko, povesno „ali“. Planetarno „ali“. Sam Stiv Henke, a pogotovu njegovi mentori i nalogodavci, imaju na umu i apokaliptičko značenje izraza, *kritičkog nalaza* i priznanja o „daljem ponižavanju i diskreditovanju Moskve“. To i takvo ponižavanje i samoponižavanje ima svoju *neprelaznu* granicu. Pri probijanju te granice više ne važi Hegelov postulat o tome da je svaka granica data samo zato da bi bila dijalektički provaljena, „prevaziđena“.

Niko na kugli Zemaljskoj ne može s pouzdanjem reći da se u jednom novom dijabolskom trenutku čovečanstva (kao što je to nedavno bio rat u Zalivu) izvesne „crvene“ marcijalističke ruke neće spustiti na dugmad koja pokreću mehanizme i procese ovozemaljskog termonuklearnog pakla. Neophodno je, i to „pod hitno“ preduzeti mnoštvo mera radi *očuvanja čoveka*, spasavanja čovečanstva, a ne samo njihove uveliko ugrožene životne sredine. Pa makar cinici postavljali pitanje: „Zašto želite da čovek traje?“ A u vezi s tim *morbidnim* pitanjem važi i dalje komentar Deni de Ružmona iz njegove knjige *Budućnost ja naša stvar*. Pitanje je odista morbidno, ali i *lucidno*. Sve nas nagoni na najdublja i najsvestranija razmišljanja i razmatranja različitih okolnosti, uzrokâ, skrivenih mehanizama i motiva virtuelne pogibelji čovečanstva. Deni de Ružmon s razlogom stavlja *ad acta* dekadentno pitanje: Šta će se dogoditi?, i u prvi plan stavlja pitanje: Šta mogu učiniti? – da se ne bi dogodilo to apsolutno zlo.

Stiv Henke u svom izviđačkom, propagandističkom i savetničkom poslu nailazi na mnoge *podudarnosti* i „čudne koincidencije“ i povesne „simetrije“ unutar krajnje violentnih procesa, oblika i različitih faza sovjetske i jugoslovenske krize. Ima na umu anglosaksonsku zvezdu vodilju u procesima stvaranja „novog svetskog poretka“ a i „neki finiji model“ za *civilizacijski proces*, koji, prema nalazima prof. Henkea, Džefri Saksa i drugih, sada pruža tek slabašne i adventivne korene u Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji. Uz sve to, Stiv Henke zacemento dobro vlada *tehnikom* stvaranja modernih političkih i ekonomsko-finansijskih mitova. Najbolje se to „otčitava“ u poslednjem pasusu Henkeovog „Stava s razlogom“:

„U ovoj *priči* o ruskoj rublji postoji i *pouka za Jugoslaviju*. Inflacija je neprihvatljivo visoka i dinar je već *službeno nekonvertibilan*. Posledica je toga da Jugosloveni svoje dinare

zamenjuju za konvertibilne valute. Da bi se ova situacija *dokinula* Jugoslavija bi takođe trebalo da ukine Narodnu banku i *zameni je monetarnim odborom*. To bi garantovalo Jugoslaviji *čvrstu valutu* koja je neophodan uslov za dobru funkcionirajuću tržišnu ekonomiju koja daje brzi ekonomski rast“.

OBLICI I METODI OTPORA NEOMONETARISTIČKIM IMPERATIVIMA ZAPADA

Kamatonosni kapital Zapada zadržava svojstvo i oblike *lihvarskog* kapitala prema Jugoslaviji kao prezaduženoj „zemlji u razvoju“. Takvo svojstvo ima prvenstveno u odnosu prema federaciji, sa kojom IMF povremeno sklapa stand-by aranžmane, ali i prema republikama, centralnom bankarstvu i komercijalnim bankama i reproduktivnim preduzećima. Periodična pooštrenja lihvarskog karaktera kamatonosnog kapitala izviru iz krucijalne negativne činjenice (nekakve „crne rupe“) da Jugoslavija nema konvertibilnu valutu niti robnu proizvodnju i tržište u civilizacijskom smislu. Zato se njoj ne pozajmljuju svetski novac i novčani kapital u smislu i određenjima kapitala kao procesirajuće robne vrednosti i profitne privrede.

Sve misije IMF-a i Međunarodni koordinacioni komitet inostranih (pretežno zapadnih) komercijalnih banaka za tzv. refinansiranje i reprogramiranje dugova neprestano „guraju“ Jugoslaviju u ralje IMF-a i kamatonosnog kapitala Zapada, Bliskog istoka i Japana. Obnavljaju se *uslovljavanja* za same pregovore radi iznalaženja tzv. *trajnog rešenja* problema enormne zaduženosti naše zemlje. Bili su to tzv. antiinflacioni i stabilizacioni programi, prihvatanje presudno važne *klauzule o unakrsnoj docnji* (prispelih dugova), potpuni uvidi u stanje jugoslovenskih finansija (tzv. pojačana praćenja), zalaganje zlata NBJ kod BIS, Chase Manhattan Bank i drugde, raspoređivanje „službenih“ i neslužbenih deviznih rezervi zemlje po zapadnim zemljama (kako bi bile na dohvat nevidljive i vidljive ruke Zapada), pritisci da zemlja što više izvozi (makar i po dampinškim cenama i s rizikom da nas i zbog toga „mlatnu po glavi“), stezanje svih vidova potrošnje itd. Moto jugoslovenskih oficijala i finansijskih eksperata u tim tegobnim i neizve-

snim pregovorima bila je Terencijeva sentenca iz drugog veka pre naše ere: „Ko ne može kako bi hteo, treba da hoće kako može“.

Transnacionalne korporacije i moderni lihvari Zapada uterali su odavno sva svoja potraživanja od Jugoslavije. Prvo, realizacijom abnormalno visokih cena svojih mašina, opreme i tehnoloških postupaka od kojih su se i onako morali „otresti“ zbog tehnološkog napretka i tzv. stvaralačke destrukcije, tj. zbog svetskih *revolucija vrednosti*, drugo, višestruko naplaćenim jednim te istim licencama (reč je naravno i o „ludiranju“ jugoslovenskih „mini-država-nacija“ i njihovih autarkičnih nacionalnih ekonomija), treće, zelenaškim kamatama, visokim provizijama i naplatama *vlastitih* troškova bankarske ekonomije itd. I opet finansijski krugovi Zapada potražuju onoliko novca, odnosno novčanog kapitala od Jugoslavije koliko su potraživali i pre kobne 1979. godine!

Mikulićeva i Markovićeva savezna vlada *obavezale* su jugoslovenska reproduktivna preduzeća i investitore da ulaze u *reprogramiranje dugova* u inostranstvu (uglavnom Zapadu) *samo* s obzirom na *platnobilansnu ili/iz deviznu situaciju zemlje!* Troškovi takvog reprogramiranja padali su, i padaju, u celosti na preduzeća u čijem se interesu to navodno praktikuje. Reč je o enormnim troškovima u obliku tzv. kursnih razlika, premija i čistih prometnih troškova nekoliko stotina inostranih banaka. Kamate su u tim zajmovima i kreditima *urasle* u novčani kapital kao kakva „misteriozna stvar“. Određivanje kamata, relativističko tretiranje tzv. ročne strukture jugoslovenskih dugova inostranstvu i tzv. sekundarna eksploatacija naše zemlje posredstvom novčano-kreditnih sistema jesu „civilizacijsko delo“ Zapada.

Zbog svega toga, kopernikanski preokret u tim za nas pogubnim odnosima i procesima moguć je tek pošto se materijalna, naučna itd. proizvodnja jugoslovenskog društva zaista nađu u gravitacionom području zakona vrednosti u njegovoj međunarodnoj primeni. U takvom „prizemljivanju“ našeg društva i njegovih privrednih subjekata odlučno važnu ulogu imaće stvaranje *vlastitog* novčano-kreditnog sistema, s tendencijom *svesnog*, odnosno planskog udruživanja kroz njegove institucije, a osobito kroz faktičku moć i funkcije centralne banke (NBj).

Svetsko tržište je veoma osetljiva i složena „mašinerija“, smatra Kejnz. Isto tako i „društvena mašina“ zvana svetski kapital, s kojom smo neprestano u kontaktu. Apsolutno je potrebno znati kako te pretežno metafizičke naprave „rade“, tj. kako stvarno funkcionišu.

Istinski iskorak iz *modernog finansijskog sužanjstva* u kojem Jugoslavija tavori duže od dvadeset godina pretpostavlja izvestan verodostojan i potencijalno delotvoran program aktivnog prilagođavanja navedenim „mašinerijama“, koji bi sadržao i zrnca stvarne emancipacije i civilizacijskog ukorenjivanja naših ekonomskih i drugih egzistencija.

1. Filozofsko-naučna razmatranja unutar procesa kritičkog razotkrivanja neomonetarističkih imperativa, formula i mitova imaju pionirsko značenje. Međutim, „uništenje političkih mitova premaša moć filozofije“, kaže i opominje Ernst Kasirer u svojoj poslednoj knjizi *Mit o državi*. „Ali, filozofija nam može učiniti drugu značajnu uslugu. Može nam pomoći da *shvatimo protivnika*. Morate poznavati neprijatelja da biste se borili s njim. To je jedno od prvih načela zdrave strategije ... *Trebalo je da pažljivo proučimo poreklo, sastav, metode i tehniku političkih mitova. Trebalo je da pogledamo protivniku pravo u oči, pa da saznamo kako da se borimo s njim*“.⁷³

Mada Kasirer, tu i inače, nije imao u vidu tzv. ekonomske instinkte modernog (zapadnog) čoveka niti različite ekonomističke mitove, neomonetaristička i neomerkantilistička nasilja i finansijske ratove koji proizilaze iz samih osnova savremenih građanskih društava, sve što je rekao o uništavanju političkih mitova savremene države i ulozi filozofije u tom permanentnom ratu protiv *iracionalističke mistike* i totalitarnog nasilja važi i za našu borbu protiv neomonetarističkih mitova i ratobornih i porobljivačkih finansijskih modela i sistema kao što su oni koje nam „predlažu“, a *stvarno nameću* Stiv Henke, Džefri Saks, Žak Atali, i mnogi drugi misionari i konkistadori Zapada, i institucije i države iz kojih oni dolaze;

2. Predstoji nam dugotrajan „hod po mukama“ i preko terena zaposednutih „zmijama“ naših nepravilika sa savremenim svetskim tržištem i marcijalističkim i osvajačkim „staležima“ Zapada. Procesi *samospoznavanja* i kritičkog razumevanja i tumačenja navedenih civilizacijskih i retrogradnih tendencija

⁷³⁾ Ernst Cassirer, *Mit o državi*, „Nolit“, Beograd, 1972. str. 286 (podvukao Ž. R.).

i fenomena moraju teći zajedno. Oni su, ujedno, i najviši ciljevi umnih, kompetentnih i savesnih ljudi u našoj zemlji, koja je brutalno izložena svakovrsnim „specijalnim“, ekonomsko-finansijskim i *mentalnim* ratovima pomenutih „staleža“ ili „specijalnih krugova“ na Zapadu. Dakle, neophodno je da „za Kasirerom“ i drugim svetlim primerima neoerazmovskog mišljenja planete *mislimo preko i protiv svog vremena*;

3. *Algebra deviznih kurseva* i tzv. matematičko-ekonomski modeli i ekonometrijski programi u oblastima bankarske ekonomije, međunarodne trgovine i drugde jesu srazmerno nova oruđa ekonomske misli, ali i najvažnijih finansijskih ustanova na Zapadu i u Japanu. Ništa nam, načelno, ne stoji na putu da to shvatimo, naučimo i time praktički ovladamo;

4. Savremeno svetsko tržište robâ, novca, kapitala i radne snage, a posebno *kartalistički* ustrojen „sistem“ vodećih i rezervnih valuta (dolar, marka, jen, funta sterlinga i švajcarski franak) imaju prebogat *informacijski sadržaj*. Geometrijskom rastu monetarnih i drugih ekonomskih činjenica i fenomena treba da pođemo u susret pomenutim mentalnim procesima i „informatičkim“ pojmovima, metodima i instrumentima, ali i *novim idejama* koje nas mogu „vući napred“;

5. Potrebno je da nekako „otključamo“ vlastite riznice znanjâ i iskustava civilizacijskog (vikoovsko) eksperimentisanja s uspostavljanjem konvertibilnosti dinara u jugoslovenskim reformama iz pedesetih i šezdesetih godina, a i iskustva i teorijsku dimenziju procesa uspostavljanja konvertibilne rublje i „zlatnog“ červonca iz epohe NEP-a itd.;

6. Neophodno je da se suočavamo ne samo s navedenim „ekonomskim kaubojima“ (kako ih naziva dr Aleksander Bajt) već i s „novom neprozirnošću“ kapitalizma i *dobom neizvesnosti*, o kojima znalački, nadahnuto i podsticajno raspravljaju Jirgen Habermas i Kenet Galbrajt. Moramo ići i njihovim tragovima i služiti se metodima i instrumentima njihovih analitičkih poslova;

7. Neophodno je „dočepati“ se magične reči ili šifre: „Sezame, otvori se“ i u oblastima svetskih finansija. I tu nam uveliko može biti od pomoći Kasirerova *filozofija simboličkih oblika*, jer ona razotkriva i naglašava *simboličke moći* čovekovog duha. Prema Kasirerovom kritičkom nalazu, simbol, relevantni simboli, pružaju mentalnu osnovu i izvesne komponente za navedeni „magični ključ“;

8. U procesima obrazovanja ljudi koji će se naći (a neki već jesu) u različitim linijama i na mnogobrojnim empirijskim tačkama nevidljivog i utoliko opasnijeg finansijskog rata, koji nam je odavno nametnut, neophodne su korenite promene;

9. Prometni proces unutar ekonomije nacije, odnosno države „ne teče u pravoj liniji“, kaže Marks. Dž. M. Kejnz i Milton Fridman raspravljaju, međutim, o novcu kao „egzogenoj varijabli“ kapitalistički organizovane nacije, savremene kapitalističke ekonomije. Oni su dali mentalni impuls centralnim bankama da postanu *snabdevači novcem*, onim monetarističkim M-1.

Međutim, i papirni novac je društveni odnos prvoga reda. Kao što proizvođači zlata nikada i nigde nisu bili *polazna tačka* pomenutog procesa ekonomije nacije ili svetske privrede, isto tako ni ti moderni „proizvođači“ ili „kreatori“ računsko-aps-traktnog i simboličkog novca ne mogu biti nekakvo ekskluzivno polazište tog krajnje zamršenog i neravnomerno segmen-tiranog ekonomsko-finansijskog procesa.

Štampanje papirnog novca (regulisanje volumena M-1) može postati, i u nas to odavno jeste, prefinjena i perfidna pljačka građana i reproduktivnih preduzeća. Volumen novca u aktivnom prometu (onaj Henkeov i anglosaksonski *currency*) neprestano oscilira iznad i ispod Kejnzovog *operativnog minimuma*. Samo centralna banka *unutar* date ekonomije nacije, odnosno države, može znati šta je i kolika je potražnja za novcem, kao prometnim i platežnim sredstvima, a šta su i koliki su zahtevi za delovima M-1 kao potencijalnim *novčanim kapitalima*, ali i „sredstvima“ za premošćavanja različitih „crnih rupa“, štetnog „saniranja“ nerentabilnih preduzeća, isplata penzija i renti iz davno „pojedenih“ fondova, i slično.

Jasno je da bi pomoću Henkeovog Currency Board System-a iz zone „sigurnosnog raja“ Zapad mogao da vodi permanentni *rat sa distance* protiv juglovenske države ma kako ona ubuduće bila „organizovana“ i, eventualno, civilizacijski ukorenjena, ali nikada takav „sistem“ ne bi mogao izvesti navedeno razlikovanje i odgovarajuće reagovati na signale i zahteve nebrojenih privrednih subjekata različitih vrsta i podvrsta (među njima i potrebe naših oružanih snaga). Tome odboru (zapravo jugoslovenskoj afilijaciji Bundesbanke) neprestano bi izmicala iz svesti i ruku pomenuta suštinska („ontološka“) razlika između onih najvažnijih upotreba tzv. primarnog novca.

Zaključna razmatranja

Početak aktuelne jugoslovenske krize može se ustanoviti s matematičkom tačnošću, kao i područje u kojem su se dogodili njen inicijalni impuls i ritam. Civilizacijsko, geopolitičko i ideologijsko vreme te po mnogo čemu neobične i neponovljive društvene krize u dramatičnom su raskoraku. Različite su „dimenzije temporalnosti“ Jugoslavije u njenim određenjima: (a) tvorevine geopolitike, tzv. svetskih poslova; (b) specifičnog „društva društava“, odnosno neobične simbioze veoma različitih nacija i njihovih kultura, i (c) Jugoslavije kao tzv. oficijelnog društva ili države *per se*.

U polaznim tačkama, „startnoj“ geopolitičkoj poziciji i prvobitnim društvenim strukturama Jugoslavije bile su sadržane žive klice i mogućnosti delotvornog i civilizacijskog federalizma i, njima nasuprot, koreniti elementi i skriveni oblici i odnosi konfederalizma. Naravno, u različitim povesnim kombinacijama, i s različitom protežnošću i ritmom, raskorcima, tenzijama i manje ili više otvorenim sukobima tih tendencija.

Jugoslavija je stvorena unutar „pogona svetske povesti“ ili planetarnog hoda i koda čovečanstva, ali su njeni najdublji koreni u životu, drevnim običajima i kulturama naroda koje je združila, dakle, u tzv. ontološkim strukturama bića i bitka srpske, hrvatske, slovenačke i drugih nacija.

Geopolitički ritam i oscilacije Jugoslavije imali su, i imaju, izvore u Zapadnoj Evropi, ali i na Istoku, poglavito u Rusiji, u Sjedinjenim Američkim Državama itd.

Ritam i mnogostruka određenja svetskih poslova ili geopolitike „spustili su se na glavu“ Jugoslavije i njenih građana i nacija, i postali njihov „plameni jezik“, a onedavno i njihov ognjeni mač u samozatirućem „međuetničkom“ ratovanju i hazarskom putovanju u zemlju Nedođiju.

Ideologijsko vreme jugoslovenske krize ima izrazito korozivne elemente. Sve što se u Jugoslaviji postiglo tokom pedesetih i šezdesetih godina u smislu ukorenjivanja i rasprostranjivanja poslekapitalističke robne proizvodnje, relativne samostalnosti repoduktivnih preduzeća, elemenata i momenta ekonomskog oslobađanja rada, razvitka proizvodnog i kulturnog stvaralaštva itd. bilo je potopljeno u rdavim, uveliko preživelim ideologijama i pogrešnim i neplodnim teorijama.

Pogrešna ideologija tzv. slobodnog udruženog rada (izvan i nasuprot zakonima robne proizvodnje i svetskog tržišta) i doktrina samoupravljanja, kojom je dat snažan impuls u smislu samoupravljačkog i birokratskog voluntarizma, jeste kulminaciona tačka korozivnih elemenata ideološkog vremena „avnojevske“ Jugoslavije i njenih kriza.

„Perestrojka“ i „socijalizam s ljudskim likom“ još se nigde nisu istinski dogodili. Kardeljevsko-bakarićevsko eksperimentisanje sa socijalizmom iz epruvete tokom sedamdesetih godina iščupalo je i ono malo korenitih elemenata i stvarnih pretpostavki za tu vrstu socijalizma. Postali su neprelazna granica za sve buduće pokušaje i procese socijalistički „funkcionalizovane“ i strukturirane robne proizvodnje i igre razmene. Kardelev i Bakarićev „doprinos“ je nemerljiv. Ali, i đavolski proračunat. Samo se njihovom ideologijom i hazardnom recepcijom kominternovski preuđenog marksizma, i onim njihovim eksperimentisanjem sa socijalizmom iz epruvete, moglo razoriti ono što su tokom dve decenije stvarali Milentije Popović, Nikola Miljanić i mnogi drugi neimari originalnih i civilizacijski delotvornih reformi. Na taj način stvorili su novu veliku priliku za hipostazirane nacionalne odnose, nacionalne države i nacionalne ekonomije. Najveću ekonomsku korist u toj opskurnoj, birokratskoj i krajnje hazardnoj političkoj igri imala je Slovenija.

Moramo se kao pojedinci i društveno najsavesnije pobrinuti oko rasvetljavanja uzroka i skrivenih mehanizama i motiva onoga *šta nam se događa*. Prvenstveno, u ekonomskom i političkom životu i u našim odnosima s inostranstvom. To je, ujedno, i arhimedovska mentalna tačka za naredni potez, odnosno poteze, u sferi praktične filozofije, tzv. primenjene ekonomske nauke itd. – u smislu traganja za zakonima onoga kantovskog „*šta treba da se dogodi*“.

Kada se radi o tzv. novom socijalizmu ili, pak, o „prelazu iz sadašnjeg sistema u novi sistem“ (što su osnovne sintagme premijera Ante Markovića i njegove „autorske“ vlade), važi jedan stari filozofsko-naučni postulat: predmetne forme robe, novca, kamatonosnog kapitala itd. ne mogu se mehanički prenositi iz zemlje u zemlju, iz društva u društvo, niti ih neka periodička ekonomska kriza može ozbiljnije ugroziti tamo gde su te forme i njihova procesualnost nastali iz civilizacijskog korena.

Kamatonosni kapital Zapada i zemalja OPEC-a, s kojim smo se krajem 1979. godine najdramatičnije suočili i žestoko sudarili, ima dijamantski tvrde forme. Svojim karakterističnim oblicima, odnosima i momentima reže i razorava tkiva jugoslovenske privrede. Virtuozi „reprogramiranja“ IMF-a, Svetske banke i mnogobrojnih poslovnih banaka Zapada režu njima kao dijamantom po staklu.

Džejms Bejker, Stiv Henke, Džefri Saks i mnogi drugi virtuozi tzv. tržišne transformacije „društvene svojine“ u tzv. poslekomunističkim zemljama znaju da upravo oni moraju biti najtvrdi ljudi na ovoj maloj planeti. Dijamantska tvrdoća njihovog pragmatizma i pretežno kartezijanskog metoda, i njihov konkistadorski mentalitet jesu jedan od neizostavnih uslova da „proradi“ i eventualno se ukoreni Bušov „novi svetski poredak“. Stiv Henke je, videli smo, veoma uverljivo demonstrirao dijamantsku tvrdoću finansijskog oružja čiju upotrebu je najavio Džejms Bejker.

Dan Kvejl, potpredsednik SAD, 22. maja 1991, na pacifičkoj konferenciji o ekonomskoj saradnji odrešito kaže: „SAD žele svetsko vođstvo ... Nisu u pravu oni koji misle da je završetkom hladnog rata i kolapsom komunizma postalo nepotrebno američko globalno prisustvo... Amerika je angažovanija nego ikad da *preuzme svetske odgovornosti i svetsko vođstvo*.⁷⁴

„Virtuozi mira“ i arhitekti „nove Evrope“ i „novog svetskog poretka“ ujedno su i Herbertovi „vojnički trgovci“, koji preduzimaju krstaške pohode po celom, još nepozapadnjačenom svetu. Oni uznose kapital i kapitalizam kao vrhunsko jamstvo besmrtnosti njihove civilizacije. Na jugoslovensku i sovjetsku krizu gledaju kao na borhesovski *razvučenu Hirošimu* tih pogrešnih i anahroničnih načina privređivanja i sistema političke vladavine. Oni kao protestanti ili ateisti, a u svakom slučaju pragmatičari, imaju i svoju religiju. „Ali više u glavi“, tj. u buržoaskom kalkulusu, ekonometrijskim programima, matematičko-ekonomskom modelovanju procesa monetarizacije i etatizacije proizvodnih i drugih društvenih odnosa, u tzv. veštačkoj inteligenciji i informatizaciji savremenih

⁷⁴⁾ U eseju *Zamke i stranputice detanta* („Vojno delo“ 1-2/91) izložen je i obrazložen nalaz o davnašnjoj težnji angloameričkog sveta da vlada planetom, odnosno celokupnim čovečanstvom.

građanskih društava itd., nego u crkvenim ritualima, papskim enciklikama, egzegezi Biblije i slično.

Na toj i takvoj talasnoj dužini jeste i pismo Džordža Buša Mihailu Gorbačovu od 11. jula 1991. godine. Isto tako, i njegova „istorijska lekcija“ i poduka u Kremlju: „U toku velikog dela ovog stoleća Sovjetski Savez je bio *po strani od svetskog tržišta* – stao je po strani u vremenu, kada su snage *slobodnog tržišta* donele Zapadu procvat bez presedana. Rezultati te *dobrovoljne izolacije* iz svetske ekonomije *izuzetno su vas skupo stajali*“. Zbog svega toga, predsednik Buš obećava predsedniku Mihailu Gorbačovu *inicijativu* za „*deblokiranje*“ ulaska Sovjetskog Saveza u svetsku ekonomiju. Put u tu ekonomiju vodi i preko *pridruženog članstva* u Međunarodnom monetarnom fondu i Svetskoj banci, a i preko uključivanja u GATT i druge važne ustanove, procedure i sporazume svetske privrede – sada uveliko „vođene medijumima“ savremenog svet-skog novca i berzansko-bankarske ekonomije.

Međutim, s tim i takvim oblicima, metodima i ritmom *velike promene* najtešnje su povezane *korenite reforme svesti* i Revansove nadprosečne „stope rasta znanjâ“ u sistemima obrazovanja, preduzetničkoj delatnosti, bankarstvu, spoljnoj trgovini i drugim oblastima društvenog života u „poslekomunističkim“ zemljama. Lideri, odnosno ključni oficijali, supersila („svetskih imperija“) moraju pred svetskom javnošću obelodaniti glavne scenarije i metode ukidanja odnosno praktičkog poništavanja višedecenijskog *terora* nuklearno-strategijske ravnoteže u savremenom „svetu nacijâ“. Utoliko pre, jer su gotovo svi godišnji izveštaji tzv. Rimskom klubu (Club of Rome) imali tu presudno važnu bezbednosnu ravnotežu kao kakvu „božansku“ pretpostavku za svoje analize, prognoze i preporuke u pogledu tzv. konvergencije različitih društvenih sistema, „kraja doktrinarnih ideologija“, pragmatičkog rešavanja različitih problema na neuralgičnim relacijama između Istoka i Zapada i geopolitičkog Severa i Juga, procesa promena u tzv. društvenom metabolizmu, odnosno procesima zaštite čovekove okoline, metodima i oblicima privrednog razvitka zemalja „trećeg sveta“ itd. Ne sme se zaboraviti da su sintagme „kraj doktrinarnih ideologija“, „misli globalno, ali deluj lokalno“, „granice rasta“, „*novi svetski poredak*“ itd. iznedrene i skovane unutar i oko tog Kluba svetskih mudraca i,

u svakom slučaju, velikih eksperata za različita globalna i specijalna pitanja s kojima se suočavaju sve zemlje, odnosno čovečanstvo. U izveštaju iz 1983. godine *Putokazi za budućnost* („Road Maps to the Future“) razmotrene su šanse *novog svetskog poretka* u kontrapunktu prema apokaliptičkoj alternativi „totalnog uništenja čovečanstva upotrebom strategijskog nuklearnog oružja“ i obnavljanju „nacionalnih država kao rezultata *potpune dezintegracije sveta*“.

Takozvana Pentagonala i Heksagonala u Dubrovniku leta 1991. godine, ministarske „trojke“ evropske „dvanaestorice“, Brionska deklaracija o egzistencijalnim i funkcionalnim oblicima i metodima razrešavanja jugoslovenske krize i izvesni „autohtoni“ koraci i mere Predsedništva SFRJ u istom pogledu, poluzagonetni heksagonalni sistem dekodiranja jugoslovenske krize u nevidljivoj i moćnoj ruci Đani de Mikelisa itd. jesu i svojevrsno *dekodiranje* jugoslovenske krize unutar evropske i planetarne hermeneutičke situacije.

Velike su tzv. komparativne prednosti Zapada u svetskim poslovima. Njegove najveće prednosti su u oblastima svetskog transfera novih tehnologija, svetskog novca i kredita i u geopolitičkoj dimenziji proizvodnje i trgovine naftom i drugim strategijskim sirovinama. Sve je to poniklo iz zajedničkih civilizacijskih korena, tj. opštečovečanskog razvitka tehnologije, međunarodne trgovine, starogrčke filozofije i „večito zele-nog stabla“ rimskog prava, iz kojeg su iznikle one dve velike grane: anglosaksonsko *common law* pravo i kontinentalno *code civil* pravo.⁷⁵

„Barbarogeniji“ anglosaksonskog sveta (mogli bismo ih i tako nazvati) drže trenutno čelnu poziciju u trci za osvajanjem vikoovskog sveta nacija. Geopolitika im je u tome primordijalna odrednica i sastavnica, dijalektička konstanta, ono večito

⁷⁵⁾ Zbignjev Herbert, u knjizi *Varvarin u vrtu*, predstavlja kulturu i posebno umetnost kao svetsku povest i erazmovski univerzalan civilizacijski vrt. U tom vrtu obitavaju i različiti varvari pod karakternim maskama Rimske kurije i izvesnih marcijalistički i osvajački nastrojenih papa (pokoravanje i istrebljivanje Albižana na jugu Francuske u 13. veku i pojava i prostorno-vremenska protežnost *inkvizicije* – njihovo su delo), kraljeva i careva, misionara i konkistadora, tih prvih osvajača sveta iz doba Vaska de Game, Kolumba, Magelana i drugih.

Vredi, takođe, konsultovati i kritički studirati kulturološko-istoriografske eseje Štefana Cvajga. Osobito one o Erazmu Roterdamskom i Magelanu. Ali, i poći Cvajgovim i Herbertovim tragovima. Tek tada se mogu odista shvatiti najdublji koreni, karakter, kretanje i stvarne pretenzije zapadne civilizacije u odnosu na sve ostale civilizacije sveta.

pulsirajuće ovozemaljskog sveta, planetarni ritam i kod, ali i ognjeni mač i dijamantski skalpel kojim se vešto služe u pripremama i obavljanju svojih svetskih poslova.

Savremeni japanski i nemački konkistadori ili „barbarogemiji“ ne zaostaju mnogo u toj trci. U nekim njenim sekvencama i elementima povremeno prednjače.

U jednoj tački i možda pitanju svih pitanja svi oni su postigli prećutnu i utoliko delotvornu saglasnost: uprkos istovetnim strateškim ciljevima, na primer, težnji da stvore angloameričko, nemačko ili japansko „svetsko carstvo“ ili bar dominaciju na svetskom tržištu, njihov čudesni geopolitički trougao zasad dobro „radi“, platonski funkcioniše. Te skrivene geopolitičke dimenzije i procesi imaju veoma važnu ulogu u formiranju geopolitičkog položaja bilo koje zemlje koja ne pripada tom magičnom trouglu. Neophodno je da ih uzimamo u obzir pri kritičkom razmatranju stvarnog geopolitičkog položaja Jugoslavije i njene aktuelne krize.

Jugoslavija je živi i najupečatljiviji primer i dokaz za onu Šilerovu misao: „Lanci od čelika ili od svile, uvek su lanci“. Pomislimo samo na njene aktuelne veze s Međunarodnim monetarnim fondom i mnogobrojnim centralnim i poslovnim bankama Zapada, a i na zlatne niti njihovih interesa u tzv. refinansiranju jugoslovenskih dugova inostranstvu. Pomislimo na tzv. Pariski klub, gde čelnici aktuelne savezne vlade idu „bogu na ispovest“. Setimo se Stiva Henkea koji nam demonstira našu centralnu banku i premešta je u Cirihi.

Parafrazirajući Miloša Formana, moto i glavna tema nekog rekvijema za jugoslovenske osamdesete i devedesete mogli bi da glase: „Stvarnost je radikalno *prestigla* fantaziju“.

S U M M A R Y

ROOTS AND GEOPOLITICAL DIMENSION OF THE YUGOSLAV CRISIS

This study is the result of the author's several years' work at analysing the Yugoslav society and crisis. It contains an indication of a theoretical-methodological basis for a possible and indispensable dialogue on crucial issues of the civilized and humane solution of the Yugoslav crisis.

By its fundamental elements, hidden mechanisms, motives, very significant geopolitical dimension, civilization and anti-civilization potentials, great human

sufferings and sacrifices, and material losses, also by certain diabolic parallelism and linkage with the crisis in the Soviet Union, the present Yugoslav crisis is unique and unrepeatable in the „planetary march of humanity“.

In the „pregnant points“ and geopolitical determinants of Yugoslavia as a state, with its geopolitically significant territory, are contained fundamental elements, motives and prototypes of the mechanism of this crisis, which lasts three times longer than the great war in which Yugoslavia first vanished and then was resurrected.

An eventual destruction of Yugoslavia would entail very grave consequences for its nations and citizens, but would also as a boomerang strike many countries of the West, and possibly the entire West, which was never outside the point of departure, geopolitics and historical dimension of the Yugoslav crisis.

R E S U M E

LES RACINES ET LA DIMENSION GEO-POLITIQUE DE LA CRISE YUGOSLAVE

Cette étude est le résultat des examens, durant plusieurs années, de la société et de la crise yougoslave. L'auteur a accentué, même souligné, la base théorique et méthodologique du dialogue possible et indispensable sur les questions cruciales du développement civilisé et humanitaire de la crise en Yougoslavie.

La crise actuelle en Yougoslavie, d'après ses racines élémentaires, ses mécanismes cachés, ses motifs, sa dimension géo-politique très importante, ses potentiels de civilisation et anticivilisation, ses victimes et ses dégâts matériels, mais aussi de sa liaison avec la crise en Union Soviétique, est une crise unique dans la „marche planétaire de l'humanisme“.

Dans les points „prégnants“ et ses limites géo-politiques, sont les racines élémentaires, les motifs et les prototypes des mécanismes de la crise yougoslave, qui dure trois fois plus que la grande guerre pendant laquelle la Yougoslavie pourrait disparaître ou renaître.

La disparition possible de la Yougoslavie aura les conséquences graves pour ses peuples et tous ses citoyens, mais elle touchera aussi comme boumérang nombreux pays occidentaux, peut-être l'Occident entier ce que, dans un moment critique, ne sera pas hors des dimensions géo-politiques et historiques de la crise en Yougoslavie.

Р Е З Ю М Е

КОРНИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ЮГОСЛАВСКОГО КРИЗИСА

Настоящий научный труд является результатом многолетнего исследования автором югославского общества и югославского кризиса. В нем обозначается, если и не содержится, теоретическо-методологическая

основа для возможного и необходимого диалога о роковых вопросах развязки югославского кризиса на цивилизаторских и гуманных началах.

Актуальный югославский кризис по некоторым своим коренным элементам, скрытым рычагам, мотивам, весьма значительному геополитическому измерению, цивилизаторским и антицивилизаторским потенциалам, по огромным человеческим страданиям и жертвам и материальному ущербу, а также по некоторой дьявольской параллели и связи с кризисом в Советском союзе, является единым и неповторимым кризисом в „планетарном хождении человечества“.

В самих „чреватых пунктах“ и геополитических определяющих Югославии как господства и геополитического пространства содержатся коренные элементы, мотивы и прототипы рычагов этого кризиса, продолжающегося в три раза дольше, чем та великая война, в которой Югославия сначала исчезла и потом воскресла.

Возможная гибель Югославии будет иметь весьма тяжелые последствия для ее народов и граждан, но законно, как бумеранг, она ударит в многие западные страны, а может быть и в Запад в целом, который никак, ни в одном критическом мгновении не находился вне истоков, геополитики и исторического измерения югославского кризиса.